

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHATLARI AÇISINDAN SERBEST SEÇİM HAKKI

*(The Right to Free Elections in terms of The European Court of
Human Rights Case Law)*

Dr. Serhat ALTINKÖK¹

ÖZ

Mahkeme, serbest seçim hakkının bireyler ve Sözleşme düzeni açısından taşıdığı önemi birçok kararında vurgulamıştır. Ancak, Mahkemenin serbest seçim hakkının yorumuna ilişkin konularda temkinli davrandığını ve bu hususu içtihatlarına da yansıttığını görmek mümkündür. Seçimlerle ilgili haklar alanında Mahkeme tarafından belirlenen asgari standartlar, siyasi ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü ile ilgili içtihatlarda tanınan çok daha yüksek korumadan farklıdır. Bu açıdan Mahkemenin serbest seçim hakkına ilişkin verdiği kararlardaki yaklaşımının eleştirildiğini de görmekteyiz. Bu çalışmada, serbest seçim hakkının kapsamı, demokrasi ile ilişkisi, sınırlandırılması, devletlerin takdir yetkisi, oy kullanma hakkı, aday olma hakkı, seçim sistemleri, seçimlerin yönetimi, siyasal partilere yapılan devlet yardımları ve partilerin medyadan yararlandırılması konuları Mahkeme içtihatları çerçevesinde incelenmiş ve Mahkemeye yöneltilen eleştirilere değinilerek birtakım öneriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Serbest seçim hakkı, seçme hakkı, seçilme hakkı, seçim sistemleri ve yönetimi.

ABSTRACT

The Court have emphasises the importance of the right to free election in many case law in terms of individuals and the Convention order. However, it is possible to see that the Court is cautious in matters relating to the interpretation of the right to free election and this issue is also reflected in the case law. The minimum standards established by the Court in the area of electoral rights different from the much higher

¹ Anayasa Mahkemesi Raportörü, serhatalinkok@gmail.com.tr.

protection afforded in the case law to freedom of political expression, freedom of association and freedom of assembly. We see that at this point of criticism of the approach in the case law of the Court concerning the right to free elections. In this study, the scope of the right to free election, its relationship between democracy, limitation, the margin of appreciation of the government, the right to vote, right to stand for election, electoral systems, the administration of elections, the state's aid given to political parties and are subject to benefit from the media examined in the framework of the Court's case law and put forward some suggestions referring to the criticism of the Court.

Key Words: Right to free elections, right to vote, right to stand for election, electoral systems and administration.

Giriş

Serbest seçim hakkı (*right to free elections*), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne² ("Sözleşme" ya da "AİHS") ek 1 no.lu Protokol'ün ("Protokol") 3. maddesinde güvence altına alınmıştır. Her ne kadar kapsamı "yasama organı"nın (*legislature*) seçimiyle sınırlı olsa da Avrupa'da serbest seçim hakkının korunması hususu, "gerçekten demokratik siyasal bir rejimin temel ilkelerinden biri"³ olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Serbest seçim hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ("AİHM" ya da "Mahkeme") Taraf Devletler'in takdir yetkisini oldukça geniş ele aldığı, ancak madde metnini ise son derece dar yorumladığı bir hak olup,⁴ Sözleşme'nin güvence altına aldığı tek siyasi haktır.

Serbest seçim hakkı, Mahkemenin bireysel özgürlükler listesine göre daha geç girmiş olup, bu hakka ilişkin ilk karar *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika* davasında verilmiştir.⁵ Sözleşme'de güvence altına alınan diğer haklara nispeten bu hakkın son dönemlerde verilen özellikle Büyük Daire kararları ile gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür.⁶ Bununla

2 İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, *imzaya açılma tarihi* 4 Kasım 1950, *yürürlük tarihi* 3 Eylül 1953. Türkiye, Sözleşme'yi 4/11/1950 tarihinde imzalamış (*signature*), 10/3/1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile onaylamıştır (*ratification*). Onay kanunu ve Sözleşme 19/3/1954 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme'nin onay belgesi 18/5/1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine depo edilmiştir. Dolayısıyla Sözleşme, Türkiye bakımından bu tarihte yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin İngilizce orijinal metni için bkz., http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

3 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 63.

4 Tolga Şirin. (2011). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Göre Serbest Seçim Hakkı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17(1-2), 285.

5 *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987.

6 Özellikle, bkz., *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005; *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006; *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008; *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010; *Paksas/Litvanya* [BD], B. No: 34932/04, 6/1/2011; *Scoppola/İtalya* (no.3) [BD], B. No: 126/05, 22/5/2012; *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos*

beraber, AİHM tarafından bu hakka ilişkin olarak ortaya konan standartlar bazı yönlerden eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu hususta iki noktaya dikkat çekmek gerekir: Bunlardan ilki, maddenin tasarımı belirlenmiş haklara yer verilmediği hususudur. Maddede devletlere sadece “yasama organı” ile ilgili olarak “serbest seçimler” gerçekleştirilmeye yönelik genel bir sorumluluk yüklenmiştir. Dikkat çekilmesi gereken ikincisi husus ise Mahkemenin, serbest seçim hakkı ile ilgili bireysel özgürlüklerin geliştirilmesini üstlenmek ile Yüksek Sözleşmeli Taraflar’ın⁷ (*High Contracting Parties*) seçimlerle ilgili düzenlemeleri konusunda uluslararası bir mahkeme olarak müdahalede bulunma hususundaki “geleneksel isteksizliği”⁸ arasında gözetilmeye çalışılan dengedir.

Bu çalışmada, serbest seçim hakkının kapsamı, bu hakkın demokratik devlet açısından önemi, sınırlandırılması, devletlerin takdir yetkisinin kapsamı ve sınırları, oy kullanma hakkı, aday olma hakkı, seçilmişlik sıfatının kaybı, seçim sistemleri ve yönetimi, siyasal partilere yapılan devlet yardımları ve partilerin medyadan yararlandırılmasına ilişkin konular AİHM içtihatları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Makalenin konusunu oluşturan serbest seçim hakkı ve bu hakka ilişkin unsurlar, birçok yorumsal problemi bünyesinde barındırmaktadır. Söz konusu problemlerin AİHM içtihatlarının gelişimi ve değişimi kapsamında nasıl bir yol izlediği de çalışmada ayrıca inceleme konusu yapılmıştır.

I. Serbest Seçim Hakkına İlişkin Düzenlemenin Kapsamı

Serbest seçim hakkının düzenlendiği Protokol’ün 3. maddesi şöyledir:

“Yüksek Sözleşmeli Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.”

AİHM, birçok kararında, yasama organının demokratik bir devlette oynadığı öncelikli rolü vurgulamıştır.⁹ AİHM içtihatları çerçevesinde oy kullanma hakkı, yasama organının¹⁰ seçiminde halkın düşüncesini özgür-

Yunanistan [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012.

- 7 Çalışmada geçen Yüksek Sözleşmeli Taraflar ifadesi, Taraf Devletler ve Sözleşmeli Taraflar ile aynı anlamda kullanılmıştır [yazarın notu].
- 8 David Harris et al. (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, [Council of Europe, Yüksel Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Güçlendirilmesi Ortak Projesi] (1. Baskı). Ankara: Şen Matbaa, 735.
- 9 *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002, § 34. Yasama organını anlamı ve kapsamı konusunda detaylı bilgi için bkz., Robin C. A. White, Clara Ovey ve Francis Geoffrey Jacobs. (2010). *Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press, 522-23.
- 10 Protokolün 3. maddesi, sadece yasama organı seçimlerine veya bu organın iki meclisi varsa, en azından bir meclisin seçime uygulanır. Eğer bir yerel meclisin ulusal meclise üye göndermesi söz konusu ise bu durumda bu düzenleme bu seçimlere de uygulanabilir. Örneğin Almanya,

ce dile getirmesinin güvence altına alınması ile sınırlı olarak yorumlanmaktadır.¹¹ Bu bakımdan bu hakkın kapsamının çağdaş demokrasilerin bir parçasını oluşturan her türlü seçimi kapsayacak ölçüde genişletilmesi mümkün değildir. Ancak, Protokolün 3. maddesinin metninde yer alan “yasama” ibaresinin, mutlaka ulusal parlamento anlamına gelmediğini de belirtmek gerekir.¹² Yasama ibaresi, ilgili devletin anayasal yapısı bağlamında yorumlanmalıdır.¹³ Örneğin, *Vito Sante Santoro/İtalya* davasında, bölgesel konseylerin, buldukları bölgenin sınırları içerisinde idari planlama, yerel politika, kamu sağlığı hizmetleri, eğitim, şehir planlaması ve tarım gibi birtakım önemli alanlarda yasa çıkarma yetkisi olduğundan, yasama organının bir parçası oldukları kabul edilmiştir.¹⁴

Protokol’ün 3. maddesinin kapsamı, gerek kapsam gerekse güç bakımından yeterli yasama yetkisine sahip olmayan yerel yönetim seçimlerini içerecek kadar geniş değildir.¹⁵ Bazı durumlarda yasama organının rolünün ve niteliğinin belirlenmesinde önemli bir yere sahip olsa da halkoylamaları da aynı nedenle kapsam dışıdır.¹⁶ Devlet başkanlığı için yapılan seçimler de etkili bir siyasi demokrasinin muhafazası için son derece önemli olmakla birlikte maddenin kapsamı dışında kalmaktadır.

Birleşik Krallık’ın kolonisi olan Cebelitarık’ta yaşayan bir İngiliz vatandaşının Avrupa Parlamentosu seçimlerine seçmen olarak katılma isteminde bulunduğu, ancak oy kullanma hakkının Birleşik Krallık’la sınırlı

Avusturya, Belçika ve İsviçre gibi federal devletlerde, federe devlet parlamentoları bu madde açısından yasama organı olarak kabul edilmektedir (Osman Doğru ve Atilla Nalbant. (2013). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar* [Council of Europe, Yüksel Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Güçlendirilmesi Ortak Projesi], cilt II. Ankara: Şen Matbaa, 818).

11 Bu konuda bkz., Karen Reid. (2012). *A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights* (4th ed.). UK: Sweet & Maxwell, 394.

12 Bkz., *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 53; *Matthews/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 24833/94, 18/02/1999, § 40; *Uçar ve Diğerleri/Türkiye* (kk.), B. No: 4692/09, 24/6/2014, § 21. Belçika’daki belediye konseyleri, Birleşik Krallık’taki metropol kent konseyleri, Fransa’daki bölge konseyleri ve Polonya’daki belediye konseyleri, şehir konseyleri ve bölge meclisleri gibi mahalli otoriteler, Protokol’ün 3. maddesinin anlamı çerçevesinde “yasama organının” parçasını oluşturmamaktadır (Bkz., *Clerfayt, Legros ve Alii/Belçika* (kk.), B. No: 10650/83, 17/5/1985; *Booth-Clibborn ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (kk.), B. No: 11391/85, 5/7/1985; *Malardel/Fransa* (kk.), B. No: 6813/99, 5/9/2000; *Mótkal/Polonya* (kk.), B. No: 56550/00, 11/4/2006). Ayrıca, birçok ülkede mahalli otoritelere verilen düzenleme yapma ve yönetmelik çıkartma yetkisi, Protokol’ün 3. maddesinde atıfta bulunulan yasama yetkisinden ayrı tutulmalıdır (Bkz., *Mótkal/Polonya* (kk.), B. No: 56550/00, 11/4/2006; *Cherepkov/Rusya* (kk.), B. No: 51501/99, 25/1/2000).

13 *Matthews/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 24833/94, 18/02/1999, § 40. Maddenin kapsamı konusunda bkz., Yannick Lécuyer. (2014). *The right to free elections*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 31-39.

14 *Vito Sante Santoro/İtalya*, B. No: 36681/97, 1/7/2004, § 52.

15 Örneğin, bkz., *Gorizdra/Gürcistan* (kk.), B. No: 53180/99, 2/7/2002; *Cherepkov/Rusya* (kk.), B. No: 51501/99, 25/1/2000.

16 Örneğin, bkz., *Nurminen ve Diğerleri/Finlandiya* (kk.), B. No: 27881/95, 26/2/1997.

olduğu belirtilerek talebinin reddedildiği *Matthews/Birleşik Krallık* davasında Mahkeme, Sözleşme'nin yaşayan bir belge olduğuna (*living instrument*) dikkat çekerek dinamik bir yorum yapmış ve Avrupa Parlamentosunun yasama organı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Böylelikle Protokol'ün 3. maddesi sadece ulusal yasama organları bakımından değil, "uluslararası temsili yasama organları" bakımından da uygulanabilirlik kazanmıştır.¹⁷ Mahkeme, kararının gerekçesinde, yürütme ve yasama organları arasında iktidarın katı veya yumuşak bir şekilde bölündüğü devletlerden farklı olarak, Avrupa toplumunun (*European community*) "sui generis" niteliğini dikkate almak zorunda olduğunu belirtmiştir.¹⁸

AİHM'ye göre Protokol'ün 3. maddede yer alan haklar "medeni" değil, "siyasi" haklar kategorisinde yer almaktadırlar.¹⁹ Bu sebeple Sözleşme'nin 6. maddesinde öngörülen güvenceler, Protokol'ün 3. maddesi bakımından uygulanamaz. Ancak, siyasi hakların, normal koşullarda vatandaşlara özgü olmaları bakımından, "diğer haklardan daha medeni haklar" oldukları yönünde birtakım görüşlerin de ileri sürüldüğünü görmekteyiz.²⁰ Bununla beraber, Mahkeme'nin aksi yöndeki yaklaşımının getirdiği sınırlamaların, yakın zamanlarda Protokol'ün 3. maddesi ile ilgili içtihatlarında meşru beklenti (*legitimate expectation*) ilkesini uygulamaya başlamasıyla bir dereceye kadar telafi edildiği söylenebilir.²¹

II. Serbest Seçim Hakkı ve Demokrasi İlişkisi

Serbest seçim hakkına ilişkin düzenleme, Sözleşmeciler Tarafı arasında konsensüs sağlanamaması nedeniyle Sözleşme metninden çıkarılarak Protokol'e eklenmiştir. Bu uygulamanın temel nedeni, serbest seçim hakkına ilişkin bir düzenlemeye Sözleşme'de yer verilmesinin yerinde olup olmadığı konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıklarıdır. Görüş ayrılıkları konusunda iki eğilimden bahsetmek mümkündür: Bir kısım devletler serbest seçim hakkının "insan haklarının geleneksel anlamı dışında" kaldığını ileri sürerken, diğer bir kısım devletler ise bu hakkın, düşünce, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri kapsamında değerlendirilmesi ge-

17 *Matthews/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 24833/94, 18/02/1999, §§ 36-44, in fine; Ayrıca, bkz., Doğru ve Nalbant, 2013, 819.

18 *Matthews/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 24833/94, 18/02/1999, § 48. Ayrıca, bkz., Beate Rudolf. (1999). European Convention on Human Rights –right to free elections applicable to European Parliament elections– states' responsibility for human rights violations within the supra-national organization framework. *American Journal of International Law*, 93(3), 682-85; Alastair R. Mowbray. (2007). *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 973-77.

19 Örneğin, bkz., *Krasnov ve Skuratov/Rusya*, B. No: 17864/04 ve 21396/04, 19/7/2007.

20 Bu konuda bkz., *Pierre-Bloch/Fransa*, B. No: 24194/94, 21/10/1997, Dissenting Opinion of Judge De Meyer.

21 Harris et al., 2013, 758.

rektiğini ileri sürmüşlerdir.²²

Maddenin hazırlık çalışmaları sırasında, devletin bireylerce ileri sürülebilir serbest seçim hakkı ihdas etme amacını taşıyıp taşımadığı ve devletlere sürdürülebilir bir demokratik yapı kurma yükümlülüğü getirip getirmediği konusunda da birtakım belirsizliklerin olduğunu görmekteyiz.²³ Mahkemenin bugünkü içtihatları açısından Protokolün 3. maddesinin bireysel hakları koruduğu konusu açık olmakla birlikte, Komisyon²⁴ dönemine ait bazı kararlarında bu maddenin bireylerce ileri sürülebilecek bir hak öngörmediği kabul edilmiştir.²⁵

Protokolün 3. maddesinde açıkça “demokrasi” ibaresine yer verilmiş olmakla birlikte, yasama organının seçilmesine halkın görüşünü özgürce ifade etmesi hususuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Ancak halkın anti demokratik ya da otoriter bir partiyi seçmek istemesi durumunda ne olacağı konusu belirsizdir. Fikrimizce AIHM’nin, böyle bir olasılığın gerçekleşmesini engellemek için Sözleşme’nin “Hakları kötüye kullanma yasağı” başlıklı 17. maddesi vasıtasıyla ulusal düzeyde gerçekleştirilecek orantılı önlemleri desteklemesi olası görünmektedir.²⁶

İlk bakışta, Sözleşme ve Ek Protokoller’deki maddelerin neredeyse tümünde, “Herkes ... hakkına sahiptir.” ya da “Hiç kimse ...” ifadelerinin kullanıldığını görmekteyiz. Ancak Protokol’ün 3. maddesinde, “Sözleşme-ci Taraf Devletler ... taahhüt eder” ibaresine yer verilmiştir.²⁷ Bu düzenleme şeklinden, Protokol’ün 3. maddesinde öngörülen seçimlerin, özel bir hak veya özgürlük değil de halkın düşüncesinin serbest olarak ifade edilmesini sağlama yükümlülüğü olduğu yönünde bir izlenim uyandırmaktadır.²⁸

Ancak Protokol’ün 3. maddesinin metnindeki ifade tarzı, Sözleşme’de ve Ek Protokoller’de yer alan diğer haklarla bu düzenlemede yer alan hak

22 Hazırlık çalışmaları sırasında seçim hakkının düzenlendiği madde hakkında ileri sürülen görüşler için bkz., Document number: Cour(86)36, [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTra vauX-P1-3-Cour\(86\)36-BIL1221606.pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTra vauX-P1-3-Cour(86)36-BIL1221606.pdf). Ayrıca, bkz., Michael O’Boyle. (2010). *Electoral Disputes and the ECHR: an overview, Science and Technique of Democracy the Cancellation of Election Results* (no.4) (39-57). Council of Europe Publishing, 39.

23 Tartışmalar için bkz., *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, §§ 48-49. Maddenin yorumuna ilişkin birçok zorluk konusunda bkz., White, Ovey ve Jacobs, 2010, 519 ve 523.

24 İnsan Hakları Komisyonu [yazarın notu].

25 Örneğin, bkz., *A.D.Q./Belçika*, B. No: 1023/61, 18/9/1961. Aksi yöndeki yaklaşım için bkz., Doğru ve Nalbant, 2013, 817.

26 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 98.

27 Doğru ve Nalbant, 2013, 817.

28 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 63. Ayrıca, bkz., Olgun Akbulut. (2013). Serbest Seçim Hakkı. İçinde Sibel İnceoğlu (Ed.), *İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa* (543-55). Ankara: Şen Matbaa, 543.

arasında esaslı bir fark bulunduğunu göstermez.²⁹ Bu ifade tarzı, devletlerin başlıca yükümlülüğünün, kişisel ve siyasal hakların birçoğunda olduğu gibi müdahaleden çekinme veya müdahale etmeme değil, demokratik seçimler yapmak için pozitif tedbirler alması yönündeki sorumluluğunu yansıtmaktadır.³⁰ Dolayısıyla, devlet tarafından bireylere müşterek fayda sağlanmasına yönelik pozitif yükümlülüğe gönderme yapan Protokol'ün 3. Maddesinin metninden bireysel bir hak türetilmiştir.³¹ Bununla birlikte Mahkeme, Protokol'ün 3. maddesinin, Sözleşme'nin hazırlık çalışmaları (*Travaux Préparatoires*)³² ve Sözleşme çerçevesinde yorumlayarak “oy kullanma hakkı” (*aktif unsur*) ile “seçimlerde aday olma hakkı” (*pasif unsur*) şeklindeki iki ana bileşenden oluştuğuna karar vermiştir.³³ Dolayısıyla Mahkemeye göre maddenin aktif unsuru olan “oy kullanma hakkı” ile “seçimlerde aday olma hakkı” olan pasif unsurunu arasında bir ayırım bulunmaktadır.³⁴

Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, “... dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve korunması öncelikle, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını ...” Sözleşme'nin dibacesinde bir kez daha tekrarlamışlardır.³⁵ Bu bakımdan serbest seçim hakkı gerçek bir demokratik siyasal rejimde temel/olmazsa olmaz (*sine qua non*) bir haktır.³⁶ Mahkeme, Protokol'ün 3. maddesinin etkili bir demokrasinin (*effective democracy*) karakteristiğini bünyesinde barındırdığını ve buna bağlı olarak da Sözleşme sistemi

29 Doğru ve Nalbant, 2013, 818.

30 *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 50; *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B No: 10226/03, 8/7/2008, § 106.

31 Harris et al., 2013, 736, dipnot 12.

32 Protokol'ün hazırlık çalışmaları için bkz., Document number: Cour(86)36, [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travau x/ECHRTravaux-P1-3-Cour\(86\)36-BIL1221606.pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travau x/ECHRTravaux-P1-3-Cour(86)36-BIL1221606.pdf).

33 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 63. AİHM kararlarında “aktif” ve “pasif” unsurlar olarak sınıflandırılan bileşenlerin “etken” ve “edilgen” olarak sınıflandırıldığı bir yaklaşım için bkz., Doğru ve Nalbant, 2013, 818. Konuya ilişkin olarak ayrıca, bkz., White, Ovey ve Jacobs, 2010, 520.

34 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, §§ 105-106; *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010, § 155. Aksi yöndeki görüş için bkz., Doğru ve Nalbant, 2013, 818 (... Seçme hakkı, seçilme hakkına göre daha kuvvetle korunan bir haktr ...).

35 Sözleşme'nin İngilizce orijinal metninde bu durum “... Reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world and are best maintained on the one hand by an effective political democracy and on the other by a common understanding and observance of the human rights upon which they depend; ...” denilerek ifade edilmiştir. Bkz., http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

36 Javier Garcia Roca. (2012). From States' International Commitment to Organise Free Elections to the Citizens' Right to Vote and Stand for Election. İçinde Javier Garcia Roca ve Pablo Santolaya (Eds.), *Europe for Rights: A Compendium of the Convention of Human Rights* (579-607). Leiden, Boston: Martinus Publishers, 581.

için öncelikli bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.³⁷ AİHM ayrıca, demokrasinin “Avrupa kamu düzeni”nin (*European public order*) asli bir unsuru olduğunu, Protokol’ün 3. maddesinde güvenceye bağlanan haklarının, hukuk devleti ilkesinin kontrolündeki demokrasinin korunması için hayati öneme sahip olduğunu belirtmiştir.³⁸ Mahkemeye göre, serbest seçim hakkı ve ifade özgürlüğü, özellikle de politik tartışma özgürlüğü, tüm demokratik rejimlerin temelini oluşturmaktadır.³⁹

AİHM içtihatları incelendiğinde, demokrasi fikrinin tam olarak nüfuz ettiğini görmek mümkündür. Serbest seçim hakkı ile “etkili siyasal demokrasi” arasındaki ilişki AİHM tarafından pek çok kez dile getirilmiştir. Mahkemenin bu belirlemeyi yaparken temel amacı, serbest seçimlerin etkili siyasal demokrasiye yapacağı katkıyı ortaya koymaktır.⁴⁰ Protokolün 3. maddesinde öngörülen, oy verme ve seçimlerde aday olma hakkının demokrasiye yaptığı katkının ifade özgürlüğü (Sözleşme’nin 10. maddesi) ve örgütlenme özgürlüğü (Sözleşme’nin 11. maddesi) çerçevesindeki hakların siyasi boyutları ve AİHM’nin “devletin çoğulculuğun nihai garantörü” olma özelliği ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.⁴¹ Zira bir ülkede halkın düşüncelerini, Protokolün 3. maddesin bağlamında temsil eden siyasi parti çoğunluğunun yardımı olmaksızın halkın görüşlerinin açıklanması tasavvur edilemez. Siyasi partiler aynı zamanda medya sayesinde toplum hayatının her düzeyindeki demokratik toplum düşüncesinin merkezindeki siyasi tartışma zeminine de katkı sağlamaktadırlar.⁴²

III. Serbest Seçim Hakkının Sınırlandırılması ve Devletlerin Takdir Yetkisi

Protokol’ün 3. maddesinde serbest seçim hakkına getirilen herhangi bir sınırlamadan bahsedilmemiştir. Ancak bu hak “mutlak nitelikte” bir hak olmayıp bazı zımni sınırlamalara tabidir.⁴³ Protokol’ün 3. maddesinden çıkan “zımni kısıtlama” (*implied limitations*) kavramının⁴⁴ önemi, maddede güvence altına alınan hakların kısıtlanmasının meşruluğunun

37 Özellikle, bkz., *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 47; *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B No: 10226/03, 8/7/2008, § 105.

38 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, §§ 98 ve 103; *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B No: 10226/03, 8/7/2008, § 105; *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010, § 154.

39 *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 47; *Lingens/Avusturya*, B. No: 9815/82, 8/7/1986, §§ 41-42.

40 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 98; *Sadak ve Diğerleri/Türkiye* (no.2), B. No: 25144/94, 26149/95 ve 26150/95, 11/6/2002, § 32.

41 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B No: 10226/03, 8/7/2008, § 106; *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 54. Ayrıca, bkz., Reid, 2012, 402-406.

42 *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 52.

43 *Golder/Birleşik Krallık*, B. No: 4451/70, 21/2/1975, § 38.

44 White, Ovey ve Jacobs, 2010, 521.

tespit edilmesi gerektiğinde ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Protokol'ün 3. maddesinin, Sözleşme'nin 8 ilâ 11. maddelerinde sıralananlara benzer bir "meşru amaçlar" (*legitimate aims*) listesiyle kısıtlanmadığı dikkate alındığında, Sözleşmeci Devletler'ce kısıtlanması mümkün görünmektedir.⁴⁶ Ancak, bu yönde bir kısıtlamanın yapılabilmesi için kısıtlama nedeni olan meşru amacın hukukun üstünlüğü ve Sözleşme'nin genel amaçlarıyla uyumlu olduğunun Sözleşmeci Devlet tarafından kanıtlanması gerekir.⁴⁷ Dolayısıyla, Protokol'ün 3. maddesinin gerekliliklerinin incelenmesi açısından, son tahlilde karar vermek görevi AİHM'ye aittir.⁴⁸ Ancak, Sözleşme'nin 8 ilâ 11. maddelerinde yer alan "gereklilik" (*necessity*) ve "zorlayıcı toplumsal ihtiyaç" (*pressing social need*) ölçütlerinin, seçimlerle ilgili yapılacak sınırlamalarda kullanılması mümkün değildir.⁴⁹ AİHM, aynı zamanda, bu maddede öngörülen hakların sınırlandırılmasında gözetilecek yöntemin, Sözleşme'nin 8 ilâ 11. maddeleri kapsamında uygulananlardan daha az katı olarak yorumlanması gerektiği kanaatindedir.⁵⁰

AİHM, serbest seçim hakkının sınırlandırılmasında gözetilmesi gereken kriterleri kararlarında açıklığa kavuşturmuştur. Mahkemeye göre, seçim hakkına getirilecek kısıtlamaların, (i) hakkın özünü zedeleyecek şekilde ve ölçüde kısıtlayıcı olmaması, (ii) hakkın etkin kullanımını engellememesi, (iii) izlenen amacın meşru olması ve (iv) bu amaca ulaşmak için kullanılan araçların orantısız olmaması gerekmektedir. Söz konusu koşulların ayrıca yasama organının seçiminde halkın düşüncelerini serbestçe ifade etmesini engellememesi de gerekir.⁵¹ Serbest seçim hakkına getirilecek kısıtlamalar, genel oy yoluyla halkın istediğinin tespiti amacını taşıyan seçim usulünün "bütünlüğünü ve etkililiğini"ni (*integrity and effectiveness*) sürdürme kaygısını yansıtır nitelikte olmalıdır.⁵² Seçimler, belirli adayların seçilmesine dair baskı yapılmaksızın gerçekleştirilmelidir. Seçimlerde, seçmenlerin bir partiye oy vermesi konusunda gereğinden fazla teşvik edilmemesi konusunda genel bir yaklaşımın bulunduğu da belirtilmesi gerekir.⁵³ Bu bakımdan, seçmenler üzerinde aday seçimi ya da partiler konusunda bir baskının bulunmaması ve farklı partilere seçimler-

45 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 64; *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 52.

46 Philip Leach. (2011). *Taking a Case to the European Court of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 430.

47 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 64.

48 *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010, § 162.

49 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 115(c). Ayrıca, bkz., O'Boyle, 2010, 40.

50 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 115(a).

51 *Lithgow ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 9006/80, vd., 8/7/1986, § 194; *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 52.

52 *Hilbe/Lihtenştayn* (kk.), B. No: 31981/96, 7/9/1999; *Melnychenko/Ukrayna*, B. No: 17707/02, 19/10/2004, § 56.

53 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B No: 10226/03, 8/7/2008, § 108.

de kendi adaylarını göstermeleri konusunda makul bir güvencenin sağlanması,⁵⁴ seçme hakkı konusunda devlete düşen pozitif yükümlülükler arasındadır.

Avrupa'da, her Sözleşmeci Devlet'in kendi demokrasi vizyonunu, tarihsel gelişimini, kültürel çeşitliliğini ve siyasi düşüncelerini yansıtan seçim çeşitli sistemleri bulunmaktadır.⁵⁵ Bu nedenle, Sözleşmeci Devletler'in, seçim şeklinin belirlenmesine ilişkin geniş takdir yetkilerinin olduğu Mahkemece kabul edilmektedir.⁵⁶ Bu bağlamda, Protokol'ün 3. maddesi, "makul aralıklarla" (*reasonable intervals*) yapılan "serbest" (*free*) ve "gizli oy" un (*by secret ballot*) geçerli olduğu seçimlerin, "halkın fikirlerinin serbestçe ifade edilmesini sağlayan koşullarda" olmasını gerektirmektedir. Buna göre Protokol'ün 3. maddesi devletlere, orantılı ya da bir veya iki türlü çoğulcu oy gibi "belli bir sistem ortaya koyma yükümlülüğü" yüklememektedir.⁵⁷ Bu doğrultuda, Sözleşmeci Devletler'in, anayasal gelenek ve tercihlerini yansıtan seçim sistemlerini tercih etmeleri konusunda serbest oldukları görülmektedir.⁵⁸ Zira bir devlet için, sistem bağlamında kabul edilemez olan birtakım uygulamaların bir diğer devlet için kabul edilebilir olması mümkün olabileceğinden, sistem konusundaki yasal düzenlemelerin ilgili devletin siyasal hayatı bağlamında değerlendirilmesi gerekir.⁵⁹

AİHM'nin yaklaşımına göre, Protokol'ün 3. maddesi seçmenlerin haklarından ziyade devletlerin sorumluluklarına vurgu yapmaktadır.⁶⁰ Protokol'ün 3. maddesi alanında devletin, medeni ve siyasi hakların çoğunluğunda olduğu gibi müdahale etmeme yükümlülüğü değil, demokratik seçimler düzenlemek için birtakım pozitif tedbirler alma yükümlülüğü bulunmaktadır.⁶¹ Bu bağlamda AİHM, oy hakkının, başka bir deyişle Protokol'ün 3. maddesinde güvence altına alınan hakların "aktif" unsurunun, bir ayrıcalık oluşturmadığını dikkate almaktadır. 21. yüzyılda, bu hakkın olabilecek en fazla sayıda kişiye verilmesi yönündeki karinenin demokratik bir devlette ağırlık kazanması gerekmektedir.⁶²

Bu belirlemelerden halkın bazı kesimlerinin veya bazı grupların oy

54 *Yumak ve Sadakı/Türkiye* [BD], B No: 10226/03, 8/7/2008, § 108.

55 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 61.

56 Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi* (8. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi, 437.

57 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 65; *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 54.

58 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 61.

59 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 115.

60 Harris et al., 2013, 739.

61 *Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 50.

62 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 59.

hakkının devre dışı bırakılmasının, Protokol'ün 3. maddesinde yer verilen ilkelerle uyumlu olması gerektiği sonucu çıkmaktadır.⁶³ Mahkeme, oy kullanma hakkı için asgari bir yaş veya ikamet gibi bazı kriterlerin konulmasının da, prensip olarak, Protokol'ün 3. maddesiyle uyumlu olduğu kanaatinde dir.⁶⁴

IV. Serbest Seçim Hakkının Bileşenleri

AIHM, seçmen sıfatıyla seçimlere “aktif” bir şekilde katılma hakkı ile, seçimlerde aday olma ve seçildiği takdirde vekil olma hakkı arasında bir fark bulunduğunu kabul etmektedir.⁶⁵ Ancak Mahkeme, seçimlerde aday olma hakkı olarak tanımladığı “pasif” hakların, “aktif” şekilde seçimlere katılma hakkında daha düşük bir koruma standardına tabi olduğu kanaatinde dir.⁶⁶ AIHM'nin bu yaklaşımının adaylık ve vekillik ile ilgili devletten devlete değişiklik gösteren yasal düzenlemelerin çeşitliliğine saygı gösterme kaygısından kaynaklandığını söylemek mümkündür.⁶⁷

A. Oy Kullanma Hakkı

Serbest seçim hakkının ilk unsuru bireylerin “oy kullanma hakkı”dır. Gerçekten demokratik bir toplumun temelini oluşturan Avrupa anayasal mirasının ortak ilkeleri, serbest oy kullanma (*freedom of suffrage*) hakkını, düzenli aralıklarla (*regular intervals*) gerçekleştirilen genel, eşit, gizli oy ilkelerinin kabul edildiği serbest ve tek dereceli/doğrudan seçimlerde oy kullanma imkânı olarak tanımlamaktadır.⁶⁸ Oy kullanma kavramı, bir kimsenin, kimin için oy kullanacağını belirlemesi ve bu görüşünü açıklayabilmesi özgürlüğünü içermektedir. Ancak oy kullanma hakkı, sadece oy pusulasında yazılı adaylar ve partiler açısından geçerlidir. Dolayısıyla, bu hak, aday olması yasaklanmış aday ya da parti için oy kullanılması şeklinde bir özgürlüğü kapsamaz.⁶⁹

Bireylerin oy kullanması konusundaki Mahkeme içtihatlarının geneli,

63 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 105.

64 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 62; *Hilbe/Lihtenştayn* (kk.), B. No: 31981/96, 7/9/1999.

65 *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010, § 155; *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, §§ 105-106.

66 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 109.

67 Harris et al., 2013, 739.

68 Bu konuda özellikle bkz., Parliamentary Assembly, *Code of Good Practice in Electoral Matters*, Resolution 1320(2003), adopted by the Parliamentary Assembly on 30/1/2003, § 38; European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *The Code of Good Practice*, adopted by the at its 51st (Guidelines) and 52nd (Report) sessions on 5-6/7/2002 and 18-19/10/2002, Opinion no. 190/2002, CDL-AD (2002) 23 rev., §§ 40-41. İlkeler için özellikle, bkz., Lécuyer, 2014, 67-94.

69 *Russian Conservative Party of Entrepreneurs/Rusya*, B. No: 55066/00 ve 55638/00, 11/1/2007, §§ 71-73, in fine.

genel oy ilkesine (*universal suffrage*) göndermede bulunmakta olup, genel oy ilkesi Protokol'ün 3. maddesinde sağlanan güvencelerin temel taşı olarak kabul edilmektedir.⁷⁰ Oy kullanma hakkına ilişkin bu ilkelerden ayrılma, seçimle iş başına gelmiş olan yasama organının ve bu organca yürürlüğe konulan düzenlemelerin geçerliliğinin zayıflaması tehlikesini ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.⁷¹ Bu değerlendirme, genel oy hakkına getirilen otomatik ve genel (*blanket*) istisnalar açısından da geçerlidir.⁷² Mahkemeye göre hakları kısıtlanan kişilerin gerçek durumu incelenmeden getirilen otomatik bir kısıtlama Sözleşme ile bağdaşmaz.⁷³

Oy kullanma hakkına atfedilen bu önemin yanı sıra bu hakkın meşru birtakım kısıtlamalara tabi tutulması da mümkün bulunmaktadır. Ancak bir ülkede yaşayan herhangi bir gruba mensup kişilerin oy kullanma hakkına mahrum bırakılması uygulamasının, Protokolün 3. maddesi ile uyumlu olması gerekir.⁷⁴ Bunun nedeni, oy kullanma hakkının yukarıda da belirtildiği üzere bireyler için bir ayrıcalık olmamasından kaynaklanmaktadır. Genel oy ilkesi, demokratik bir devlette herkesi kapsayan temel bir ilke niteliğindedir. Ancak, mutlak nitelikte olmayan Protokol'ün 3. maddesindeki hakların belli koşullarda sınırlandırılmasının mümkündür.⁷⁵

Oy kullanma hakkı konusunda, yaş, ikamet ve vatandaşlık gibi bazı kısıtlamaların yapılabileceğine ilişkin genel bir kabul bulunmaktadır. Oy kullanma hakkı için asgari bir yaş ve ikamet koşulu getirilmesinin, seçim sürecine katılan kişilerin belli bir "olgunluk"ta olmasının temin edilmesi ve ilgili ülke ile yeterince devamlı ve yakın "bağ"ları olan veya bu ülkede "menfaat"i olan kişilerin belirlenmesine yönelik meşru bir amaca dayandığı kabul edilmektedir.⁷⁶

Bununla birlikte, bazı durumlarda, bu haklar arasında uyumsuzluk çıkabilir. Seçim öncesi veya sonrası yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını güvence altına almak amacıyla ifade özgürlüğüne getirilen bazı kısıtlamalar genellikle kabul edilemez oldukları halde, belli koşullarda gerekli oldukları izlenimi doğurabilirler. Mahkeme, genellikle, seçim sisteminin düzenlenmesine ilişkin hususta olduğu

70 *Russian Conservative Party of Entrepreneurs/Rusya*, B. No: 55066/00 ve 55638/00, 11/1/2007, §§ 71-72.

71 Harris et al., 2013, 740.

72 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 62.

73 Bkz., *Alajons Kiss/Macaristan*, B. No: 38832/06, 20/05/2010, § 32.

74 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 62. Meşru olmayan amaca dayanan kısıtlamaların Sözleşme'yi ihlal edeceğine ilişkin olarak bkz., *Chiumiento/İtalya*, B. No: 3649/02, 29/6/2006; *La Frazia/İtalya*, B. No: 3653/02, 29/6/2006.

75 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 60.

76 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 62.

gibi bu konuda da Sözleşmeye Taraf Devletler'in, geniş çapta bir takdir yetkisine sahip olmalarını bu iki hak arasında denge kurmak suretiyle ifade etmektedir.⁷⁷

AİHM kararları açısından bir devletin, ülkenin bir parçasını oluşturan belirli bir gruba mensup kişileri, Protokol'ün 3. maddesi ile uzlaşabilir olmayan bir biçimde dışlayarak, oy verme hakkından mahrum bir sınıf ortaya çıkarmaması gerekir. Seçmen kitlesi içindeki bir grubun oy kullanma hakkını kısıtlayan yasal düzenlemelerin, seçmenlerin eşitliği, bireylerin oy kullanma hakkına serbestçe erişimi, halkın bir bütün olarak görüşlerini serbestçe dile getirmesinin sağlanması amacıyla uyumlu olması gerekir.⁷⁸ Örneğin, AİHM, *Matthews/Birleşik Krallık* davasında, Cebelitarık'ta ikamet eden kişilere Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanma hakkı tanınmaması durumunu, "siyasi haklarını haklı bir gerekçeye dayanmadan yitirmiş ve oy verme hakkından yoksun bırakılmış kişiler kümesi yaratması" gerekçesiyle Protokol'ün 3. maddesine aykırı bulmuştur.⁷⁹ Benzer şekilde *Aziz/Kıbrıs* davasında da Kıbrıs'ın Rumların yaşadığı kesiminde ikamet eden bir Türkün, oy kullanmasına izin verilmemesinin, söz konusu kişinin, demokratik sürecin açıkça dışında bırakılmasına yol açtığı gerekçesiyle, Protokol'ün 3. maddesinin ihlal ettiğine hükmetmiştir.⁸⁰ Somut davadaki temel sorun, siyasi nedenlerden dolayı seçimlere ayrı olarak katılma olanağı olmayan Kıbrıslı Türkler için herhangi bir uyumlulaştırmanın yaklaşık otuz yıldır yapılmaması olarak nitelendirilmiştir. Mahkeme bu duruma yaklaşık otuz yıldır katlanmak durumunda kaldığını ve bu süre içerisinde herhangi bir yasal reformun yapılmadığını belirterek ihlal kararı vermiştir.⁸¹

Cezaevindeki mahkûmların oy kullanma hakkından yoksun bırakılmaları da serbest seçim hakkının sınırlandırılması konusunda gündeme gelebilmektedir. AİHM, *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) davasında bu konuyu incelemiştir. Somut davada başvuru, kasten adam öldürme suçundan mahkûm olmuş ve mevcut yasal düzenleme gereğince oy kullanma hakkından yoksun bırakılmıştır. Mahkeme kararda, oy kullanma hakkının hoşgörü ve açık fikirlilik (*tolerance and broadmindedness*) gibi demokratik ilkeler ve standartlar perspektifinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir.⁸² Bu bakımdan, mahkûmların yalnızca kamuoyunu memnun etmek

⁷⁷ *Bowman/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 24839/94, 19/2/1998, § 43.

⁷⁸ Harris et al., 2013, 740.

⁷⁹ *Matthews/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 24833/94, 18/02/1999, §§ 60-65, in fine. Ayrıca, bkz., Reid, 2012, 395.

⁸⁰ *Aziz/Kıbrıs*, B. No: 69949/01, 22/6/2004.

⁸¹ *Aziz/Kıbrıs*, B. No: 69949/01, 22/6/2004, § 29.

⁸² *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 70 (Davada beş adet karşı oy bulunmaktadır [yazarın notu]).

amacıyla otomatik olarak oy kullanma hakkından yoksun bırakılması, Sözleşme'ye aykırılık teşkil etmektedir.⁸³ Mahkeme ayrıca, mahkûmların özgürlüklerinin ellerinden alınmasının, onların Sözleşme tarafından güvence altına alınan bütün haklarını kayb ettikleri anlamına gelmeyeceğini, ayrıca cezanın çekilmesi ile seçme hakkının engellenmesi arasında mantıksal bir ilişkinin bulunmadığını vurgulamıştır.⁸⁴ Bununla beraber, demokratik toplumların, Sözleşme'de belirtilen hakların ve özgürlüklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan faaliyetlere karşı kendilerini korumak için önlem alma hakkı bulunduğu,⁸⁵ bu nedenle, örneğin bir kamu görevini ciddi şekilde kötüye kullanan veya davranışları ile hukukun üstünlüğü ve demokrasinin temellerini tehdit eden bireylerin oy kullanma hakkına sınırlama getirilmesine izin verilebileceği⁸⁶ hususlarına da kararda yer verilmiştir.

Oy kullanma “hakkından yoksun bırakma” (*disenfranchisement*) uygulamasının kolaylıkla başvurulması mümkün olmayan “ciddi bir tedbir” (*severe measure*) olması ve “orantılılık ilkesi” (*principle of proportionality*) uyarınca, yaptırım ile söz konusu kişinin durumu ve davranışı arasında somut ve yeterli bir bağlantının bulunması zorunludur.⁸⁷

Hirst/Birleşik Krallık (no.2) davasında Mahkemenin “orantılılık” kriterine ayrı bir önem atfettiğini görmekteyiz. Davalı devlet, özellikle ulusal yasama organının ve mahkemelerin bu konuyu daha önce değerlendirdiğini ileri sürerek mahkûmların oy kullanma hakkı konusunda Sözleşmeye Taraf Devletler arasında açık bir görüş birliği bulunmaması nedeniyle kendisinin geniş bir takdir yetkisi (*wide margin of appreciation*) olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁸ Mahkeme, oy kullanma hakkı konusunda devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarını belirtmiş, ancak söz konusu yetkinin Sözleşme'de yer alan ve son derece önem taşıyan hak bakımından fark gözetmeksizin (*indiscriminate*) tanımlanmadığını belirtmiştir.⁸⁹ Ancak AIHM, bu kanaate varırken, davalı devletin parlamentosunda söz konusu düzenlemenin yasalaşması sürecinde konu ile ilgili yeterince tartışmanın yapılmadığı,⁹⁰ oy kullanma hakkına getirilen benzer kısıtlamaların bazı Avrupa devletlerinde de uygulandığı, ancak bu devletlerin azınlıkta⁹¹ ol-

83 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, §§ 63-71, in fine.

84 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 48. Ayrıca, bkz., Doğru ve Nalbant, 2013, 820.

85 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 71.

86 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 71.

87 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 71.

88 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 82.

89 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 82.

90 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 79.

91 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 81.

duğu gibi bazı argümanlara dayanmıştır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki AİHM'nin bu yaklaşımı, "yasama organının işlevini üstlendiği" gerekçesiyle bazı eleştirilere maruz kalmıştır.⁹²

Hirst/Birleşik Krallık (no.2) davasında Mahkeme, cezanın süresi, başvuru- ruların mahkûm edildikleri suçun niteliği, ağırlığı veya kişisel durum- larına bakmaksızın, bütün hükümlüleri oy kullanma hakkından sistemat- ik bir şekilde yoksun bırakan ulusal mevzuatı, Protokol'ün 3. maddesine aykırı bulmuş, ancak bu ihlal kararının üzerinden belirli bir süre geçmesi- ne rağmen mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılmaması da ayrı bir baş- vuru olarak AİHM'ye taşınmıştır. *Greens ve M.T./Birleşik Krallık* davasında başvurucular, gerekli değişiklikler yapılmadığından, hükümlü olmaları ne- deniyle, ne Haziran 2009'daki Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ne de Mayıs 2010'daki ulusal parlamento seçimlerinde oy kullanabilmişlerdir. AİHM, somut davada, Protokol'ün 3. maddesi ile AİHS'nin 13. maddesi- nin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Sözleşme'nin 41. maddeyle ilgili ola- rak, *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) kararından itibaren beş sene geçmiş olma- sına rağmen Birleşik Krallık'ın ihtilâflı mevzuatını değiştirmek için halen tedbir almamasını üzücü ve kaygı verici bulmuş, cezalandırıcı veya örnek teşkil edecek bir tazminata hükmetmesinin uygun olmayacağını belirtmiş ve Sözleşme'nin 46. maddesinde belirtilen tedbirle birlikte değerlendirildiğinde ihlal tespitinin yeterli bir adil tatmin oluşturduğuna hükmet- miştir. AİHM ayrıca, Sözleşme'nin 46. maddesi gereğince, Birleşik Kral- lık'ın *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) kararını uygulamadaki yavaşlığı ve Mayıs 2010 tarihindeki ulusal parlamento seçimlerinden kısa bir süre önce aldığı önemli sayıdaki aynı içerikteki başvurular dikkate alındığında, AİHM bu davaya pilot karar prosedürünü uygulamaya karar vermiştir.⁹³

Mahkeme, *Scoppola/İtalya* (no.3) kararında, *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) kararında ortaya koyduğu ilkelerde birtakım değişikliklere gitmiştir. Mahkemenin farklı bir sonuca varmasına yol açan temel neden, iki da- valı ülkede mahkûmlara getirilen sınırlamanın kapsamı ve cezalandırma rejimlerinin farklılığı olmuştur. Mahkeme, *Scoppola/İtalya* (no.3) kararın- da, *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) kararında belirlediği ilkeleri, özellikle de oy kullanma hakkına getirilen genel bir sınırlamanın, fark gözetmeden bir grup kişiye, bu kişilerin ceza sürelerine, cezaların niteliğine, işledikle-

92 Bkz., *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, *Joint Dissenting Opinion of Judges Wildhaber, Costa, Lorenzen, Kovler ve Jebens*, § 7. Karşı oy yazısında yargıçlar; konunun siyasi niteliğini, taraf devletlerin hukuk sistemlerinin farklılığı ve Protokol'ün 3. maddesinde bu yönde yeterli açıklık olmaması hususlarını göz önünde tutarak, Mahkemenin ulusal hukuk sistemlerinde mahkûmların oy kullanma hakkından yoksun bırakılmasına yönelik düzenlemeleri yok saymasını veya çok sınırlı bir kapsamda izin vermek gibi bir yükümlülük getirebileceğini kabul etmediklerini belirtmişlerdir (bkz: karşı oy yazısı, § 9).

93 *Greens ve M.T./Birleşik Krallık*, B. No: 60041/08, 23/11/2010.

ri suçun ağırlığına ve niteliğine ve kişisel hallerine bakılmaksızın, sadece mahkûm oldukları için otomatik olarak uygulanmasının Protokolün 3. maddesi ile bağdaşmadığı ilkesini⁹⁴ teyit etmiştir.⁹⁵ Ancak AİHM, *Scoppola/İtalya* (no.3) kararında İtalya’da öngörülen sınırlamanın genel ve otomatik nitelikte olmadığını, suçun ağırlığı ve mahkûmun kişiliğine bağlı olduğunu ve yasa koyucunun farklı yarar ve dengeleri gözeten tedbirler aldığını belirtmiştir. İtalyan hukukunda mahkûmiyetten sonra oy hakkının sınırlandırılması uygulamasının, her ceza için geçerli olmadığını saptayan Mahkeme, diğer suçları yanında, tasarlayarak adam öldürme gibi ağır bir cezayı gerektiren suçtan da mahkûm olan başvurucun bu haktan yoksun bırakılmasını Sözleşme’ye aykırı görmemiştir.⁹⁶

Suçun ağırlığı veya niteliği ile cezanın uzunluğunu dikkate almadan ayırım yapmaksızın otomatik olarak uygulanan bir kısıtlamanın, devletin kabul edilebilir takdir yetkisi içinde olup olmadığı konusunu incelediği *Söyler/Türkiye* davasında başvurucu, hapis cezasını çekmekte iken Yüksek Seçim Kuruluna yazdığı yazıda, kendisinin hükümlü olması nedeniyle 2007 genel seçimlerinde oy kullanmasının mümkün olmadığını belirtmiş, *Hirst/Birleşik Krallık* kararına atıfta bulunarak seçimde oy kullanmasına izin verilmesini talep etmiştir. Somut davada başvurucu, ekonomik krizin etkisiyle iflas ettiğinden bahisle, işlediği suçun, vatandaşlık görevlerini ahlâken ve zihnen yapmasına engel olacak nitelikte olmadığını, ulusal mevzuatın işlenen suçun niteliğini veya cezanın ağırlığını dikkate almaksızın hak mahrumiyetini otomatik olarak doğurduğunu ve orantısız olduğunu belirterek Protokol’ün 3. maddesinde korunan haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.⁹⁷ AİHM, seçimlerde nüfusun herhangi bir bölümünün dışarıda bırakılmasının, Protokol’ün 3. maddesinin amaçlarıyla bağdaşabileceğini, ancak suçun vahameti veya niteliği ile cezanın uzunluğunu dikkate almadan ayırım yapmaksızın otomatik olarak uygulanan bir kısıtlamanın kabul edilebilir takdir yetkisinin dışında kalacağını belirtmiştir.⁹⁸

Bu davada AİHM, kasıtlı suçlardan mahkûm olanların tamamına uygulanması, cezanın ertelenmesi hâlinde bile uygulanmasının söz konusu olması, şartla tahliyeden sonra da bihakkın tahliye tarihine kadar uygulanmaya devam edilmesi hususlarının tümünü dikkate alarak, Türkiye’deki hükümlülerin oy verme konusundaki hak mahrumiyetinin İngiltere, İtalya ve Avusturya’dakinden daha sert ve kapsamlı olduğu tes-

94 Bu ilke için, bkz., *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, §§ 82 ve 84; *Scoppola/İtalya* (no.3) [BD], B. No: 126/05, 22/5/2012, §§ 85-86.

95 *Scoppola/İtalya* (no.3) [BD], B. No: 126/05, 22/5/2012, § 96.

96 *Scoppola/İtalya* (no.3) [BD], B. No: 126/05, 22/5/2012, §§ 93-110, in fine.

97 *Söyler/Türkiye*, B. No: 29411/07, 17/9/2013, § 34.

98 *Söyler/Türkiye*, B. No: 29411/07, 17/9/2013, § 35.

pitinde bulunmuştur.⁹⁹ AİHM ayrıca, davalı devletçe ileri sürülen, bu uygulamanın hükümlülerin rehabilitasyonu amacını taşıdığı yönündeki iddianın ise savunulamaz olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰ AİHM, sadece suçun işlenmesi sırasındaki niyete bağlı bir ayırımın, hakların gereği gibi korunmasını sağlamayacağını, başvuruçunun mahkûmu olduğu karşılıksız çek keşide etme gibi önemli kategorisinde yer almayacak suçlar yönünden bile kısıtlamanın ayırım yapmadan uygulanabildiğini vurgulamış¹⁰¹ ve Türkiye'deki "sert önlemin" (*severe/harsh measure*) hayati öneme sahip bir hak üzerinde otomatik ve ayırım yapmadan uygulanmasının devletin takdir yetkisi dışında kaldığını ifade ederek¹⁰² Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Yurt dışında ikamet eden bireylerin, seçme hakkının sınırlandırılması konusundaki şikâyetleri de Protokol'ün 3. maddesi bağlamında gündeme gelebilecek bir başka meseledir. Yurtdışında oy kullanma hakkı konusunda yapılan kısıtlamalarla ilgili olarak, Sözleşme organları, birçok gerekçenin bu uygulamayı haklı çıkarabileceğini kabul etmiştir. Bu gerekçeler, ülkede ikamet etmeyen bir vatandaşın, (i) ülkesinin günlük sorunlarıyla daha az doğrudan veya daha az süreyle ilgili olması ve bu sorunları daha az biliyor olmasına ilişkin karine; (ii) adayların seçiminde veya onların seçim programlarının ortaya konulmasında daha az etkili olmaları; (iii) meclis seçimlerindeki oy kullanma hakkı ile seçilen siyasi organların eylemlerinden doğrudan etkileniyor olma arasındaki sıkı ilişki; (iv) yasa koyucunun, yurtdışında yaşayan vatandaşların, tamamen temel olan ve ilk olarak ülkede yaşayan kişileri etkilemesine ilişkin meşru kaygısı şeklinde sıralanabilir.¹⁰³ Ayrıca Sözleşme'nin 16. maddesinde yabancıların siyasi haklarına sınırlama getirilmesine olanak tanındığını da belirtmek gerekir. AİHM'ye göre, bir ikamet veya ikamet süresi koşulunu, bir seçim süresince oy kullanma hakkına sahip olmak ya da bu hakkı icra edebilmek için yerine getirmek durumunda olmak, kural olarak, bu hakka yapılan, keyfi bir kısıtlama oluşturmayı Protokol'ün 3. maddesiyle uyumsuz de-

99 *Söyler/Türkiye*, B. No: 29411/07, 17/9/2013, § 38.

100 *Söyler/Türkiye*, B. No: 29411/07, 17/9/2013, § 37.

101 *Söyler/Türkiye*, B. No: 29411/07, 17/9/2013, § 44.

102 *Söyler/Türkiye*, B. No: 29411/07, 17/9/2013, §§ 44-45.

103 *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 63 (Somut olayda, Fransa'da ikamet eden ve Yunanistan seçimlerinde oy kullanamamaktan şikâyetçi olan Yunan vatandaşlarının, ikamet ettikleri ülkelerde Yunan Parlamentosu seçimleri için oy kullanamamalarının Sözleşme'ye aykırı olmadığına karar verilmiştir. Kararın gerekçesinde, konuyla ilgili uluslararası ve ulusal hukuk belgelerinin devletlere, yurt dışında yaşayan vatandaşlarının ülkedeki seçimlerde oy verme haklarını kullanmalarını sağlamak amacıyla bir düzenleme yapma yükümlülüğü getirmediği, Avrupa Konseyine üye devletlerde bu alanda bir uygulama birliğinin olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, bkz., *Hilbe/Lihtenştayn* (kk.), B. No: 31981/96, 7/9/1999.

ğildir.¹⁰⁴

AIHM, son dönemde verdiği *Oran/Türkiye* kararında, ülke dışında ikamet edenlerin bağımsız adaylar için oy kullanamaması yönündeki kısıtlama sebebinin incelemiştir. Mahkeme, Avrupa Konseyine üye devletlerde, yurtdışındaki vatandaşların oy kullanması hususunda bir örnek uygulama bulunmadığını,¹⁰⁵ devletlerin yurt dışındakiler için oy kullanmayı sağlama gibi bir yükümlülüğü bulunmadığını, her seçmenin kendi adayını mutlaka oy pusulasında görmesi gerektiği yönündeki mutlak bir kabulün doğru olmadığını,¹⁰⁶ Protokolü'nün 3. maddesinde yurtdışında ikamet eden vatandaşların oy kullanma haklarının icrasını mümkün kılan bir yükümlülük getirilmediğini¹⁰⁷ belirterek devletlerin bu yöndeki talepleri ele alırken farklı çıkarlar arasında bir dengeleme yapmaları gerektiğini ifade etmiştir. Devletler, ülkesinde ikamet etmeyenlerin oy kullanma hakkını düzenlerken, pratik ve güvenliğe ilişkin unsurlar ile bu hakkın uygulanmasına ilişkin teknik usulleri de göz önünde bulundurarak karar vermelidirler. Somut olayda, yasa koyucu, yurt dışında ikamet edenler için ayrı bir seçim çevresi oluşturulmasındaki sıkıntıları dikkate alarak bir tercih yapmıştır. Ülkedeki seçmenlerin her biri bir seçim çevresinde oy kullanmakta ve gümrük kapılarında kullanılan oylar da siyasi partilerin ülke genelinde elde ettikleri oylara eklenmektedir.

Somut olayda, Anayasa Mahkemesi de bu yasal tercihin adil dengeyi koruduğunu kabul etmiş ve yurt dışında ikamet edenlere oy verme imkânının ancak bu şekildeki bir kısıtlama ile mümkün olabildiğini belirtmiştir.¹⁰⁸ Seçimlerde tartışılan sorunlar öncelikle o ülkede ikamet eden vatandaşları ilgilendirmektedir. Ayrıca bağımsız adaylardan farklı olarak siyasi partilerin sistem içindeki rolü daha fazla önem taşımaktadır. Bağımsız adaylar, toplum projeleri ve onları gerçekleştirme kapasiteleri ile siyasi partilerden ayrılmaktadır. Devletlerin geniş takdir yetkisi dikkate alındığında gümrük kapılarında kullanılan oyların sadece siyasi partiler arasında dağılımı makul ve nesnel gerekçelere dayanmaktadır.¹⁰⁹ Bu uygulama, halkın fikirlerini serbestçe ifadesi ile seçimlerde aday olma hakkının özüne de dokunmamaktadır.¹¹⁰

104 *Doyle/Birleşik Krallık* (kk.), B. No: 30158/06, 6/2/2007; *Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan* [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012, § 69.

105 Bkz., *Shindler/Birleşik Krallık*, B. No: 19840/09, 7/5/2013, § 109.

106 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 57.

107 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 60.

108 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 62.

109 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 66.

110 *Oran/Türkiye* kararında, seçme hakkının değerlendirilmesi bakımından önemli kısmi karşı oy/kısmi aynı görüş yazıları bulunmaktadır. Bkz., *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, Partly Dissenting, Partly Concurring Opinion of Judges Sajó, Keller ve Lemmens.

B. Seçimlerde Aday Olma Hakkı

Serbest seçim hakkının ikinci bileşeni “seçimlerde aday olma hakkı”-dır. Seçimlerde aday olma hakkı, yukarıda bahsedilen oy kullanma hakkından “daha az katı” kısıtlamalara tabidir. Ancak, devletlerin kendilerine özgü bir kurumsal yapısının olabileceği, demokratik bir devlette öncelikli role sahip olan ve yasama yetkisini elinde tutan parlamentonun normal şekilde işlemlerini güvence altına almak amacıyla bazı meşru menfaatlerinin söz konusu olabileceği de unutulmamalıdır.¹¹¹ Taraf Devletler’in, seçimlerde aday olma yeterliliğini düzenleyen ölçütler dâhil olmak üzere, milletvekillerinin statüsü ile ilgili anayasal kuralların belirlenmesinde takdir yetkisi bulunmaktadır. Bu ölçütler her ne kadar hem seçilmiş milletvekillerinin bağımsızlığını hem de seçmenlerin seçme özgürlüğünü güvence altına alma ihtiyacından kaynaklanıyor olsa da, her devletin kendisine özgü tarihi ve siyasi koşulları çeşitlilik gösterebilir.¹¹²

AİHM’nin “pasif” haklarla ilgili incelemesi genellikle, bir kişinin seçimlerde aday olma hakkından yoksun bırakılmasına ilişkin iç hukuktaki düzenlemelerin keyfi biçimde uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesi ile sınırlı olmaktadır.¹¹³ AİHM, *Sadak ve Diğerleri* (no.2) davasında, bazı üyelerinin anayasaya aykırı eylemleri nedeniyle kapatılan partinin tüm milletvekillerinin vekillik sıfatının sona ermesi konusunu incelemiş, oranısız bir müdahale olarak değerlendirdiği bu durumun seçilme ve milletvekili olma haklarının özü ile bağdaşmadığını ve bu kişileri milletvekili olarak seçen seçmenlerin egemenlik yetkisinin (*sovereign power of the electorate*) ihlali anlamına geldiğini belirterek ihlal kararı vermiştir.¹¹⁴ Bu durum, aynı zamanda, meşru beklenti (*legitimate expectation*) ilkesinin ihlali anlamına da gelebilmektedir.¹¹⁵

Protokol’ün 3. maddesinin pasif unsuru ile ilgili olarak Mahkeme, seçimlerde aday olma hakkı ile ilgili kriterlerin belirlenmesi konusunda devletlerin, geniş bir takdir marjına sahip olduğunun altını çizmektedir.¹¹⁶ *Ždanoka/Letonya* davasında Mahkeme “... genel bir kaygıdan kaynaklandığı halde –seçilenlerin bağımsızlığının ve aynı zamanda seçmenlerin özgürlüğünün sağlanması– bu kriterler, her devletin kendine özgü tarihi ve politik durumuna göre değişmektedir. Avrupa Konseyine üye devletlerin seçim mevzuatlarında ve anayasalarında öngörülen birçok durum,

111 *Russian Conservative Party of Entrepreneurs/Rusya*, B. No: 55066/00 ve 55638/00, 11/1/2007, § 62.

112 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 106.

113 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 115(e).

114 *Sadak ve Diğerleri/Türkiye* (no.2), B. No: 25144/94, 26149/95 ve 26150/95, 11/6/2002, § 40. Aynı yönde bkz., *Kavakçı/Türkiye*, B. No: 71907/01, 5/4/2007; *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007.

115 *Lykourezos/Yunanistan*, B. No: 33554/03, 15/6/2006, § 57.

116 *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010, § 156.

bu konuda mümkün olan değişik tercihlerin varlığını göstermektedir. Dolayısıyla, [Protokol'ün] 3. maddenin uygulanması anlamında, tüm seçim yasalarının, ilgili ülkenin politik gelişimi ışığında takdir edilmesi ..."¹¹⁷ gerektiğini belirtmiştir.

Benzer şekilde, *Podkolzina/Letonya* davasında AİHM, Protokol'ün 3. maddesinin uygulanması anlamında, tüm seçim yasalarının ilgili ülkenin politik gelişimi ışığında takdir edilmesi gerektiğini ve bir sistemde kabul edilmeyen detayların bir başka sistemde haklı gösterilebileceğini belirtmiştir.¹¹⁸ Ancak devletlere tanınan bu takdir yetkisinin, Protokol'ün 3. maddesinin temeli olan "yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanması" ilkesine saygı ile sınırlı olduğunu belirtmek gerekir.¹¹⁹ Nitekim *Aziz/Kıbrıs* davasında "...Devletler, kendi anayasal sistemlerinde, milletvekili seçimleri ile ilgili kuralları ve kendi meclislerinin oluşumunu belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptirler, çünkü bu konudaki ilgili kriterler, her devletin kendine özgü tarihi ve politik durumuna göre değişmektedir. Ancak [Mahkeme], seçimlerle ilgili bazı kuralların şahıslara veya bir grup insana, özellikle yasama organındaki üyelerin seçilmesinde, politik yaşamın bir parçası olmayı yasaklamaması gerektiğini belirtmektedir; bu hak hem Sözleşme ile hem de tüm devletlerin anayasalarında güvence altına alınmıştır. ..." denilerek devletin takdir yetkisinin sınırları çizilmiştir.¹²⁰

Demokrasinin bütünlüğünü korumak için var olan tarihi nedenler, hakların sınırlandırmasını belli koşullarda haklı kılabilmektedir. Bununla beraber, Mahkeme, engellenmek istenen tehditlerin güncelliğini yitirmesi durumunda, bu sınırlamaların hala yürürlükte bulunmasını Sözleşme ile uyumsuz olacağı kanaatinde.¹²¹ Nitekim *Adamsons/Letonya* davasında Mahkeme, zamanla birlikte, seçim haklarının genel olarak sınırlandırılmasını haklı göstermenin güç olduğunu ve belirli bir şahsın neden olduğu gerçek riskin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.¹²²

AİHM, genel olarak, Protokol'ün 3. maddesinde öngörülen tüm koşulların, seçimler yoluyla halkın iradesini tespit amacını taşıyan seçim prosedürünün bütünlüğünü ve etkililiğini koruma kaygısını yansıtması gerektiğini ifade etmiştir.¹²³ Bu konuda devletlere tanınan geniş takdir yet-

117 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 106.

118 *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002, § 33.

119 *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 47; *Melnicenko/Ukrayna*, B. No: 17707/02, 19/10/2004, § 55.

120 *Aziz/Kıbrıs*, B. No: 69949/01, 22/6/2004, § 28.

121 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, §§ 119-35.

122 *Adamsons/Letonya*, B. No: 3669/03, 24/6/2008, §§ 123-28.

123 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 62.

kisine rağmen Mahkemenin, Protokol'ün 3. maddesine uygunluğu tespit etmenin en son kendisine ait bir görev olduğunu birçok defa hatırlattığını da ifade etmek gerekir. Bu amaçla Mahkeme, yapılan sınırlamaların hakların (i) özüne zarar vermediği, (ii) etkisiz hale getirmedeği, (iii) meşru bir amaca yönelik olduğu ve ulaşılmak istenen amaç ile (iv) orantılı olduğu konusunda emin olmak zorunda olduğunu betan etmiştir.¹²⁴

Seçimlerde aday olma hakkı mutlak nitelikte bir hak değildir. Bu hakkın, oy kullanma hakkında olduğu gibi bazı kısıtlamalara tabi tutulması mümkündür. AİHM'nin, bugüne kadar verdiği kararlarda örneğin, emaneten belli bir paranın yatırılması,¹²⁵ adayların yanıltıcı bilgi vermeleri nedeniyle adaylıktan men edilmeleri,¹²⁶ aday olabilmek için belli bir dili bilme şartının öngörülmesi,¹²⁷ asgari ikamet koşulu,¹²⁸ adayın davranışları ya da bazı siyasal faaliyetlerinin seçilmeye engel teşkil etmesi,¹²⁹ adayların etnik kökenleri¹³⁰ gibi konuları incelediğini görmekteyiz.

Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan kararında AİHM, seçimden önceki üç yıl içerisinde üç aydan fazla bir süreyle belirli kamu görevlerinde çalışan kişilerin herhangi bir seçim bölgesinde aday olmasının yasaklanmasını Sözleşme'ye aykırı bulmamıştır. Mahkemeye göre bu tür bir kısıtlama farklı siyasi düşüncelere sahip adayların halka eşit biçimde ulaşma imkânına sahip olmalarını güvence altına almaktadır. Kararda ayrıca, kamu görevlilerinin bazen diğer adaylara göre daha avantajlı bir konumda olabildiği de ifade edilmiştir.¹³¹ Yerel yönetim görevlilerinin seçim öncesinde görevini bırakmalarına ilişkin düzenlemelerin de Protokol'ün 3. maddesine aykırılık oluşturmayacağını ifade etmek gerekir.¹³²

AİHM, adayların, seçime katılmak için emaneten para yatırmalarını öngören ve seçilemedikleri takdirde bu parayı geri alma hakkını yitireceklerini düzenleyen seçim yasasının, Protokol'ün 3. maddesini ihlal etmediğine karar vermiştir. Mahkeme gerekçesinde, adaylık şartı olarak emaneten para yatırılmasının kamu kaynaklarının makul olmayan biçimde harcanmasını önlediğini, seçimlerde aday olan kişinin sorumluluklarını artırdığını ve seçimlerin, ciddi adaylarla (*serious candidates*) sınırlandırılması yoluyla etkili (*effective*) ve elverişli (*streamlined*) temsil hakkının güvence

124 *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, § 62; *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 109.

125 *Sukhovetskiy/Ukrayna*, B. No: 13716/02, 28/3/2006.

126 *Krasnov ve Skuratov/Rusya*, B. No: 17864/04 ve 21396/04, 19/7/2007.

127 *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002.

128 *Melnichenko/Ukrayna*, B. No: 17707/02, 19/10/2004.

129 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006.

130 *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], B. No: 27996/06 ve 34836/06, 22/12/2009.

131 *Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan*, B. No: 18747/91 vd., 1/7/1997, § 40.

132 *Ahmed ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, B. No: 22954/93, 2/9/1998, §§ 73-75.

altına alınması yönünde meşru bir amaca hizmet ettiğini ifade etmiştir.¹³³ AİMH, bu sonuca varırken, seçimlerde aday olabilmek için emaneten para yatırılmasının ve yatırılan paranın miktarının parlamento ve yargı organlarınınca dikkatli ve ayrıntılı olarak incelendiğini belirterek, söz konusu uygulamanın orantılı olduğuna karar vermiştir. Somut olayda, ulusal Parlamento ve yargı organları, sosyal statüleri ne olursa olsun gayriciddî adayları (*frivolous candidates*) caydırmak ve ciddi adayların kaydına izin vermek arasında bir dengenin kurulması için çabalamışlardır.¹³⁴ Mahkeme emaneten yatırılması gereken paranın miktarını diğer üye ülkelerdekilerle karşılaştırıldığında fahiş bulmamış ve seçime girmek isteyen ciddi bir aday için gerçekte aşılması güç mali bir engel oluşturmadığı kanaatine varmıştır.

Bahsi geçen *Sukhovetskiyy/Ukrayna* davasındaki somut durumun, *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) davasındakinden ayrıldığını görmek mümkündür.¹³⁵ Zira her iki davada da parlamentonun seçme hakkına getirdiği kısıtlamaları yeterince tartışıp tartışmadığı incelenmiş, *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) davasında tartışmalar yetersiz görülürken, *Sukhovetskiyy/Ukrayna* davasında bu tartışmaların yeterli olduğu kanaatine varılmıştır. *Sukhovetskiyy/Ukrayna* davasında varılan sonuç nedeniyle Mahkeme bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Mahkeme, büyük miktarda paranın, seçimlerde aday olabilmek için emaneten yatırılmasının, çağdaş demokrasilerde yeri olmayan servet veya malvarlığı temelinde bir sınırlama getirdiği, bu alanda devletlere tanınan takdir yetkisini daraltmadığı ve sınırlarını çizmediği gerekçeleriyle eleştirilmiştir.¹³⁶

Seçime katılacak adayların, yanıltıcı bilgi vermeleri nedeniyle adaylıktan men edilmeleri de aday olma hakkı kapsamında söz konusu olabilmektedir. Sunulan bilgilerin doğru olması koşulunun esas amacı, seçmenleri gerçek olmayan beyanlar yoluyla yanlış yönlendirilme tehlikesine karşı korumaktadır. *Krasnov ve Skuratov/Rusya* davasında AİHM, adayların sunduğu belgelerin gerçeği yansıtması gerektiği şeklindeki yasal düzenlemeyi, seçmenlerin, adayların mesleki ve siyasi geçmişlerine bakarak bilinçli bir seçim yapmasını sağlamak şeklindeki meşru amaca hizmet ettiğini kabul etmiştir.¹³⁷ Yanlış bilgi sunması nedeniyle seçimlerde aday olmasına izin verilmeyen başvuru Krasnov hakkında, uygulanan bu yasal hükmün orantısız olmadığı değerlendirilmemiştir. Ancak, üniversitede bölüm başkanı olarak çalıştığına ilişkin beyanında sadece “profesör”

133 *Sukhovetskiyy/Ukrayna*, B. No: 13716/02, 28/3/2006, § 62.

134 *Sukhovetskiyy/Ukrayna*, B. No: 13716/02, 28/3/2006, § 67.

135 Karş., *Hirst/Birleşik Krallık* (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005, §§ 79-80.

136 Harris et al., 2013, 746.

137 *Krasnov ve Skuratov/Rusya*, B. No: 17864/04 ve 21396/04, 19/7/2007, §§ 65-66.

unvanını eklemeyen başvuru Skuratov'un seçimlerde aday olmasına izin verilmemesi ise orantısız bulunmuştur.¹³⁸

Seçimlerde aday olabilmek için getirilen "dil" şartı da Mahkemece inceleme konusu yapılan bir başka mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. AİHM, bu türden bir zorunluluğun, yasama organının düzgün şekilde çalışabilmesinin güvence altına alınmasına yönelik inkâr edilemez bir meşru amacı (*incontestablement un caractère légitime*) olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹ Mahkeme bu belirlemeyi yaparken, ulusal parlamentonun çalışma dilinin, her ülkenin kendine özgü tarihi ve siyasi yapısı çerçevesinde belirlenmesi nedeniyle kural olarak sadece devletin kendisinin karar verme yetkisine sahip olduğu bir konu olduğu hususuna dayanmıştır.¹⁴⁰ Ancak Mahkeme, Letonya'da Rusça konuşan azınlığa mensup milletvekili adaylarına Letonca dilini bildiklerini gösterme zorunluluğu getiren bir yasal düzenleme neticesinde aday olamayan başvuru şikâyetlerini incelediği *Podkolzina/Letonya* davasında, yasanın başvuru haksız biçimde uygulanması nedeniyle adayın "pasif" hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Adı geçen davada AİHM, başvuru niteliklerine ve dil bilgisine ilişkin kararın bir kamu görevlisinin değerlendirmesine bırakıldığını, bu durumun hukuki kesinlik ilkeleriyle bağdaşmaz olduğunu belirterek, aday olma hakkının keyfi bir şekilde engellenmemesinin güvence altına alınması hususunda uygun bir güvencenin ortaya konulması gerektiğini vurgulamıştır. Adaylık konusundaki kararların, tarafsızlığına ilişkin asgari güvenceler sağlanmış bir kurum tarafından verilmesi gerektiği, bu kurumun sahip olduğu takdir yetkisinin aşırı geniş olmaması gerektiği ve çerçevesinin yasal düzenlemelerle yeterince belirgin bir şekilde çizilmesi gerektiği hususlarının altı çizilmiştir.¹⁴¹

Asgari ikamet koşulu da seçimlerde aday olma hakkı bakımından bir diğer kısıtlama sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. AİHM, ikamet koşulunun adaylara, ulusal parlamentonun görevleri ile ilgili konularda yeterince bilgi edinme olanağı sağlanması bakımından uygun olabileceğini kabul etmiştir.¹⁴² Ancak, siyasi açıdan son derece bilinçli ve yurt içinde yerleşik olarak yaşamakta olan bir bireyin bu şekildeki bir bilgiyi çok daha kısa bir zamanda edinebileceği göz önüne alındığında bu yöndeki bir değerlendirmenin şaşırtıcı olduğu ileri sürülebilir.¹⁴³ Aday olma konusunda, ülkede asgari olarak beş yıl ikamet etme koşulunun incelendiği

138 *Krasnov ve Skuratov/Rusya*, B. No: 17864/04 ve 21396/04, 19/7/2007, §§ 55-65, in fine.

139 *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002, § 34.

140 *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002, § 36.

141 *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002, § 35.

142 *Melnychenko/Ukrayna*, B. No: 17707/02, 19/10/2004, § 57.

143 Harris et al., 2013, 747.

Melnychenko/Ukrayna davasında Mahkeme, Ukrayna'da kalması halinde kişisel güvenliğinin ve fiziksel bütünlüğünün herhangi bir siyasi hakkını kullanmasını imkânsız hale getirecek şekilde ciddi biçimde tehlikeye atılmış olacağını, ülkeden ayrılması halinde ise siyasi haklarını kullanmasının engelleneceğini belirterek başvuruçunun içinde bulunduğu zor durumu kabul etmiştir.¹⁴⁴ Mahkeme, somut davada, milletvekili seçimlerinde adaylık için aranacak şartların, oy kullanmak için aranan şartlara göre daha katı olabileceğini kabul etmiş,¹⁴⁵ devletlerin soyut olarak (*in abstracto*) seçilme şartlarını belirlerken geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu teyit etmiş, ancak seçilme usulünün, keyfi sınırlandırmaları engelleyebilecek güvenceler içermesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁶

Adayın davranışları ya da bazı siyasal faaliyetleri de seçilme hakkının sınırlandırılması sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. AİHM, *Ždanoka/Letonya* davasında, Sovyet Rusya'nın Letonya'yı işgali, 1991 yılında Letonya'da gerçekleştirilen başarısız darbe girişimi ve Letonya Komünist Partisi'nin (LKP) bu darbe girişimine destek vermesinin ardından, başvuruçunun, 1991 yılında LKP ile aktif bir ilişki içinde olduğu gerekçe gösterilerek 1998 ve 2002 yıllarında birbiri ardına gerçekleşen parlamento seçimlerinde aday olmasının engellenmesi yönündeki şikâyetlerini incelemiştir. Başvuruçunun, ulusal parlamento seçimlerine katılmasına engel olan yasak, 1991 sonrasında LKP'de aktif görev alan kişilerin aday olmasını yasaklayan 1995 tarihli bir yasaya dayanmaktadır. AİHM, seçimlerde aday olmaya getirilen sınırlamanın kural olarak meşru olduğunu kabul etmiştir. Kararda, söz konusu yasal düzenlemenin cezalandırmayı amaçlamadığı, yeni kurulmuş demokratik bir rejimi şiddet kullanarak devirmeye teşebbüs eden bir partide etkin ve önemli bir rol üstlenen kişileri demokratik bir yasama organının çalışmalarına katılmaktan men ederek demokratik sürecin bütünlüğünün korunduğu kabul edilmiştir.¹⁴⁷

Somut dava, Daire tarafından ihlal kararı verilmesinden sonra, AİHM Büyük Dairesi tarafından da incelenmiş ve Protokol'ün 3. maddesinin, seçilme hakkına ilişkin her davada, itiraz edilen yasal sınırlamanın ölçülülüğünün ulusal yargı organlarınca denetlenmesini gerektirmediği ifade edilmiştir.¹⁴⁸ Büyük Daire, ulusal mahkemelerin, yargısal süreçlerdeki gerekli güvencelerin sağlanması koşuluyla, bir kişinin itiraz edilen yasal kategori veya gruba mensup olup olmadığının tespit etmesinin yeterli ol-

144 *Melnychenko/Ukrayna*, B. No: 17707/02, 19/10/2004, § 65.

145 *Melnychenko/Ukrayna*, B. No: 17707/02, 19/10/2004, § 57.

146 Ayrıca, bkz., *Podkolzina/Letonya*, B. No: 46726/99, 9/4/2002, § 35.

147 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 122.

148 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 144.

duğunu belirtmiştir.¹⁴⁹

Büyük Daireye göre, somut davadaki sınırlama, Letonya'nın çok istisnai koşullarıyla ilgilidir. Büyük Dairenin, Daire kararının aksi yönünde karar verirken Letonya'ya kayda değer bir müsamaha gösterilmesinin ana nedeni, "komünizm" konusunun bu ülke için bir hassas bir mesele olmasından kaynaklanmıştır.¹⁵⁰ Büyük Daire, Letonya'nın totaliter bir rejimden demokrasiye çok yakın zamanlarda geçtiğini, yeniden totaliter bir rejime dönüşme ihtimalinin demokrasi için bir tehdit olduğunu,¹⁵¹ bu nedenle, uzun yıllardır demokratik rejimle yönetilen bir ülke için kabul edilemeyecek olan somut sınırlamanın Letonya için kabul edilebilir nitelikte görülebileceğini ve bu bağlamda demokratik rejimin korunması ve yerleşmesi için gerekli tedbirlerin belirlenmesinde Letonya makamlarının geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁵² Ancak kararda, bu sınırlamanın gerekliliğinin Letonya Parlamentosunca incelemesi ve kısa bir süre sonra ortadan kaldırması gerektiği de vurgulanmıştır. Mahkeme, bu sınırlamaların ve engellemek istedikleri tehditlerin güncelliğini kaybetmesi durumunda, Sözleşme ile uyumsuz hale gelebileceğini de belirtmiştir.¹⁵³

Bireylerin Sözleşme'de yer alan demokratik toplum idealini zayıflatmak ya da yok etmek için Sözleşme'de yer alan haklara dayanamayacağı ilkesinin AİHM içtihatlarında sıklıkla vurgulandığını görmekteyiz.¹⁵⁴ Mahkeme, demokratik bir toplum idealinin gerçekleştirilmesi ile bireylerin hakları arasında bir denge kurulmasının güvence altına alınmasını gerektiren,¹⁵⁵ kendini savunabilir bir demokrasi görüşünü benimsemiştir.¹⁵⁶

Roman ve Yahudi kökenli vatandaşlara kurucu halk grubuna dâhil olmadıkları gerekçesiyle yasama meclisi ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olma imkânı tanınmadığı yönündeki şikâyetlerin incelendiği *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* davasında, anayasanın iki grup halk ayrımı yaptığı, bunların "kurucu halklar" (Boşnak, Hırvat ve Sırp) ve "diğerleri" (Yahudi, Roman, diğer azınlıklar ve herhangi bir etnik gruba bağlı olmayanlar) olduğu, Bosna-Hersek Meclisi ve Başkanlığı'nın sadece üç kurucu halktan gelenlere açık olduğu, somut başvurudaki istisnai sınırlamanın etnik savaştan sonra barışı temin etmek amacına dayandığı ve meşru olduğu kabul edilmiş, ancak ülkedeki durumun belirli bir ölçüde düzeldiğini göz

149 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 144.

150 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, §§ 11-29, in fine.

151 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, §§ 132-33.

152 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 134.

153 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 120.

154 Örneğin, bkz., *Refah Partisi/Türkiye* [BD], B. No: 41340/98 vd., 13/2/2003, § 86.

155 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 100.

156 *Ždanoka/Letonya* [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006, § 99.

önünde bulundurarak bu istisnai tedbirin devamının herhangi bir makul gerekçesinin kalmadığını belirterek Protokol'ün 3. maddesiyle bağlantılı olarak ayrımcılık yasağının ihlal edildiği kanaatine varılmıştır.¹⁵⁷

Mahkeme, adı geçen kararda, ayrımcılığın, objektif ve mantıklı bir haklılık olmadan aynı durumdaki şahıslara farklı muamelede bulunmaktan ibaret olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁸ Eğer farklı muamele “meşru bir amaca” yönelik değilse veya kullanılan araçlar ile ulaşılmak istenen amaç arasında “mantıklı orantılılık ilişkisi” (*reasonable relationship of proportionality*) bulunmuyorsa “objektif ve mantıklı haklı bir nedene dayanmayan” bir farklı muamele söz konusudur.¹⁵⁹ Bu yönüyle, Taraf Devletler'in faydalandığı takdir yetkisinin genişliği, şartlara, uygulanan alanlara ve duruma göre değişebilmektedir.¹⁶⁰

V. Seçilmişlik Sıfatının Kaybı

Seçilmiş kişilerin bu sıfatlarının geri alınması şeklindeki ağır bir tedbir, ancak zorlayıcı nedenlerin (*compelling grounds*) var olması durumundan haklı görülebilir.¹⁶¹ Bu konuda İspanya aleyhine yapılan üç başvuru önem taşımaktadır.¹⁶² İspanya'da yürürlüğe giren bir yasaya dayanılarak kapatılan bir partinin üyesi olan başvuru sahiplerinin seçimlere katılmamalarına ilişkin şikâyetlerin incelendiği *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya* kararında Mahkeme, Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. *Etxeberria ve Diğerleri/İspanya* kararında ise AİHM, partilerin/gruplaşmaların ETA adlı terörist örgüte (*l'organisation terroriste*) desteği nedeniyle kapatılmış *Herri Batasuna ve Batasuna* partilerinin etkinliklerini sürdürmek amacıyla kurulduklarının ulusal mahkemeler önünde kanıtlandığını, İspanya'da ayrılıkçı siyasi partilerin tümüyle yasaklanmadığını, aksine bu tarz partilerin Bask Özerk Bölgesi dâhil, birçok özerk bölge yönetiminde yer aldıklarını, bu çerçevede ayrılıkçı görüşlerin ifade edilmesinin tek başına bir devletin ülkesel bütünlüğü ve ulusal güvenliği için tehlike oluşturmadığını belirterek Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.¹⁶³

Sadak ve Diğerleri/Türkiye (no.2) davasında AİHM, bir siyasi partinin ka-

157 *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], B. No: 27996/06 ve 34836/06, 22/12/2009, §§ 42-50, in fine.

158 *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], B. No: 27996/06 ve 34836/06, 22/12/2009, § 42.

159 *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* [BD], B. No: 27996/06 ve 34836/06, 22/12/2009, § 42. Ayrıca, bkz., *Andrejeva/Letonya* [BD], B. No: 55707/00, 18/2/2009, § 81.

160 *Andrejeva/Letonya* [BD], B. No: 55707/00, 18/2/2009, § 82.

161 *Lykourazos/Yunanistan*, B. No: 33554/03, 15/06/2006, § 52.

162 Bu başvurular şöyledir: *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya*, B. No: 25803/04 ve 25817/04, 30/6/2009; *Etxeberria ve Diğerleri/İspanya*, B. No: 35579/03 vd., 30/6/2009; *Herritaren Zerrenda/İspanya*, B. No: 43518/04, 30/6/2009.

163 *Etxeberria ve Diğerleri/İspanya*, B. No: 35579/03 vd., 30/6/2009, § 55.

patılması üzerine, kapatılan partinin üyesi olan milletvekillerinin vekillik sıfatının otomatik olarak düşürülmesini çok ağır bir tedbir olarak nitelendirmiş ve başvurucuların milletvekilliği sıfatlarının düşürülmesinin, siyasi faaliyette bulunmalarını engelleme sonucunu doğurduğunu belirterek Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varmıştır.¹⁶⁴ Benzer şekilde, milletvekili olan başvurucunun, üyesi olduğu partinin Anayasa Mahkemesinin kararıyla kapatılması üzerine milletvekilliğinin düşürülmesi ve beş yıl süreyle bir siyasi faaliyet yürütme olanağından yoksun bırakılması şikâyetlerini içeren *Ilıcak/Türkiye* davasında, Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.¹⁶⁵

Ilıcak/Türkiye kararında AİHM, kendi görevinin, Protokol'ün 3. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde, seçimlerde oy vermeye ve aday olmaya bağlı hakların özüne dokunulup dokunulmadığı, etkinliğini yitirip yitirmediği, meşruiyetinin korunup korunmadığı ve kullanılan araçların orantılı olup olmadığının incelenmesi olduğunu hatırlatmıştır.¹⁶⁶ Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, özellikle yasama organlarının seçiminde halkın özgür iradesinin yansımaları engelleyecek hiçbir engel yer almamalıdır. Başka bir ifadeyle, genel oylamanın, halkın isteğini yansıtması ve etkin olması gerekir. Yine, halkın özgür iradesiyle yaptığı ve demokratik olarak tercihlerini ortaya koyduğu seçim sonuçları, demokratik düzeni zorlayıcı nedenler dışında, hiçbir değişikliğe uğramamalıdır.¹⁶⁷

Kararda, Anayasa Mahkemesince, Anayasa'nın 69(6) fıkrasına göre, laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı haline geldiğine kanaat getirilmesi üzerine kapatılan partinin başvurucu dâhil beş vekiline beş yıllığına siyasi kısıtlamalar getirilmesinin,¹⁶⁸ Türk siyasi rejiminin laik yapısının (*caractère laïc du régime politique*) korunmasını amaçladığı ifade edilmiştir.¹⁶⁹ AİHM, laiklik ilkesinin Türkiye'deki demokrasinin işleyişi açısından önemi dikkate alındığında, bunun kamu düzeninin ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması meşru amacına hizmet ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁰ Mahkeme bu tedbirin orantılılığı konusunda, başvurucunun siyasi haklarından geçici olarak yoksun bırakılmasında demokratik düzeni korumak bakımından zorlayıcı nedenler mevcut olup olmadığını incelemiş ve bu nedenlerin mevcut olmadığı sonucuna varmıştır.¹⁷¹ Olayların meydana geldiği dönemde yürürlükte bulunan Anayasa'nın 69(9) fıkrasının kapsamının

164 *Sadak ve Diğerleri/Türkiye* (no.2), B. No: 25144/94, 26149/95 ve 26150/95, 11/6/2002.

165 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007.

166 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, § 30.

167 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, § 30.

168 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, § 31.

169 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, § 32.

170 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, § 31.

171 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, §§ 33 ve 36.

çok geniş olması, parti üyelerinin kapatma kararına zemin hazırlayan anayasaya aykırı faaliyetlerinin ağırlığı konusunda bir ayrıma gidilmemesi, başvuru ile benzer durumda olan bazı parti üyelerinin ve özellikle parti genel başkanı ve yardımcısının başvurucağının maruz kaldığı şekilde bir yaptırıma uğramaması da kararda sonuca ulaşılırken dikkate alınmıştır.¹⁷²

Anayasaya ve yeminine aykırı hareket ettiği (*d'impeachment*) gerekçeyle görevinden alınan cumhurbaşkanının, milletvekili seçilme yeterliliğini kaybetmesi hakkındaki şikâyetlerin incelendiği *Paskas/Litvanya* davasında Mahkeme, getirilen sınırlamanın aşırı orantısız olduğu gerekçesiyle Sözleşme'nin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.¹⁷³ Litvanya'nın, Avrupa Konseyine üye devletler arasında, cumhurbaşkanının görevden alınması üzerine seçilme yeterliliğini kaybetmesi arasında otomatik bir ilişki kuran istisnai bir örnek olduğunu belirten AİHM, bu sınırlamanın, orantısız bir müdahale olması ve anayasada düzenlenmesi nedeniyle değiştirilmesin çok güç olması nedenleriyle Protokol'ün 3. maddesi ile bağdaşmadığına karar vermiştir.¹⁷⁴

Seçilmişlik sıfatının kaybı konusundaki bir diğer başvuru da çifte vatandaşlığı bulunan Moldova vatandaşı başvurucağının milletvekili seçilmesine rağmen bu sıfatının tanınmaması konusunda olmuştur.¹⁷⁵ Romanya ve (aynı zamanda) Moldova vatandaşı olan başvurucağı, 2009 yılında milletvekili seçilmiş, ancak bu sıfatını elde edememiştir. Mahkeme, somut davada Moldova'da bulunan hem Romanya ve hem de Moldova vatandaşı olan geniş bir toplum kesiminin hedef alındığını ve bu kesimin seçilme hakkından yoksun bırakılmasının amaçlandığını belirtmiştir. Bu uygulama, Moldova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden on yedi ve çifte vatandaşlığa ilişkin mevzuatını yumuşatmasından beş yıl sonra yapıldığından, davalı devletçe ileri sürülen ulusal güvenliğin ve yasalara saygının sağlanmasının amaçlandığı yönündeki savunması yeterli görülmemiştir.

VI. Seçim Sistemleri

AİHM'nin seçim sistemleri konusundaki yaklaşımı, devletlerin, kendi koşullarına uygun olacak şekilde, kendi tarih ve geleneklerini göz önünde tutarak kendi seçim sistemlerini tasarlamak konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu yönündedir.¹⁷⁶ Seçim sistemlerinin temel işlevi, bir taraftan halkın görüşlerini adil ve gerçeğe uygun bir şekilde yansıtmaya çalışmak, öte yandan yeterince açık ve uyumlu bir siyasi iradenin ortaya

172 *Ilıcak/Türkiye*, B. No: 15394/02, 5/4/2007, §§ 3438, in fine.

173 *Paskas/Litvanya* [BD], B. No: 34932/04, 6/1/2011.

174 *Paskas/Litvanya* [BD], B. No: 34932/04, 6/1/2011, §§ 97-112, in fine.

175 *Tănase/Moldova* [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010.

176 Seçim sistemleri konusunda detaylı bilgi için bkz., White, Ovey ve Jacobs, 2010, 524-27.

çıkmasına öncülük edecek düşünce akımlarını yönlendirmektir.¹⁷⁷

Protokol'ün 3. maddesi, devletlerin seçim sistemi uygulamalarına ilişkin herhangi bir zorunluluk öngörmemektedir.¹⁷⁸ Çoğunlukçu seçim sisteminin, küçük bir ulusal parti için kullanılan oy oranı ile bu partinin yasama organında kazandığı sandalye sayısı arasında önemli oranda uyumsuzluk oluşturduğunun iddia edildiği bir davada Komisyon, bu tür bir seçim sisteminin yasama organının seçimi açısından tamamen kabul edilebilir nitelikte bir sistem olduğunu ve bu sistemin elde edilen sonuçlar nedeniyle adaletsiz hale gelmeyeceğini belirtmiştir.¹⁷⁹ Protokol'ün 3. maddesinde ayrıca, kullanılan oylar arasında mutlak bir eşitliği veya her adayın eşit şansa sahip olmasını güvence altına almamaktadır.¹⁸⁰ Burada esas önemli olan, bir seçim sistemi çerçevesinde herkesin oy kullanırken eşit şansa (*equal chances*) sahip olmasının sağlanmasıdır.¹⁸¹ Dolayısıyla, siyasi partilerin yasama organında sandalye kazanabilmek için ülke çapındaki tüm oyların toplamının belirli bir oranı kadar oy almasını gerektiren yasal düzenlemeler Protokol'ün 3. maddesi ile bağdaşabilir niteliktedir. Bu tür bir "baraj"la ilgili bazı başvurular Mahkemenin önüne gelmiş ve hiçbirinde Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmamıştır.¹⁸²

Ancak yüksek oranlı bir seçim barajının, Sözleşme'yi ihlal edebileceği de unutulmamalıdır. Bir partinin meclise girebilmesi için ülkede kullanılan oyların yüzde onunu almasını şart koşan bir yasal düzenlemenin itiraz konusu olduğu *Yumak ve Sadak/Türkiye* kararında Mahkeme, yüzde onluk seçim barajının, Protokol'ün 3. maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda, halkın görüşünü serbestçe ortaya koymasına "aşırı derecede" müdahale ettiği yönündeki iddiayı reddetmiştir. Seçim barajları, meşru bir amaca hizmet ettiği sürece kural olarak kabul edilebilir niteliktedir.¹⁸³ Seçim barajları, çoğunlukla yeterli temsil kabiliyeti olan düşünce akımlarının ortaya çıkmasına katkıda bulunmakta olup, parlamentonun aşırı ve kendisini zayıflatacak biçimde parçalanmasını (*excessive and debilitating parliamentary fragmentation*) önlemekte ve dolayısıyla hükümetin istikrarını (*governmental stability*) güçlendirdiği kabul edilmektedir.¹⁸⁴ Protokol'ün 3. maddesi, partilerin ulusal düzeyde aldıkları oy oranına bakılmaksızın yasama organında temsilini güvence altına alacak bir seçim sistemini be-

177 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 112.

178 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 110.

179 *Liberal Party, R. ve P./Birleşik Krallık* (kk.), B. No: 8765/79, 18/12/1980.

180 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 112.

181 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 112.

182 Örneğin, bkz., *Federacion Nacionalista Canaria/İspanya* (kk.), B. No: 56618/00, 7/6/2001.

183 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, §§ 119-25, in fine.

184 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 125.

nimseme yükümlülüğü getirmemektedir.¹⁸⁵ Dolayısıyla seçim barajının yüksekliği, seçmenlerin bir bölümünün temsil edilmekten yoksun bırakılmasında tek başına belirleyici değildir.¹⁸⁶ AİHM burada asıl olarak, parlamento seçimlerine ilişkin mevzuatın etkisinin, bazı bkişileri ya da grupları ülkenin siyasi hayatına katılmaktan alıkoymak yönünde olup olmadığını, belirli bir seçim sisteminin yol açtığı tutarsızlıkların keyfi ya da kötüye kullanma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini veya mevcut seçim sisteminin bir siyasi partiye ya da adaya avantaj sağlayıp sağlamadığını incelemektedir.¹⁸⁷

Adı geçen kararda AİHM, özet olarak, davalı devletteki seçim sisteminin bazı ciddi sorunlar doğurduğunu ve bu problemi çözme yönünde yapılacak bir reformun memnuniyetle karşılanacağını da ifade etmiştir.¹⁸⁸ Mahkeme, yüzde onluk seçim barajını yüksek (*excessive*) olarak değerlendirmiş¹⁸⁹ ve Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisinin yüksek düzeyde olan barajın indirilmesi gerektiği yönündeki görüşünü teyit etmiştir.¹⁹⁰ Bu belirlemelere rağmen AİHM, seçim sistemlerinin her ülkenin koşullarına göre belirlenmesi kuralına ağırlık vererek,¹⁹¹ Türkiye'deki baraj uygulamasının Avrupa ülkelerindeki ortalama yüzde beşlik barajın üzerinde olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁹²

Bu noktada AİHM'nin bu yaklaşımının, Sözleşme'nin 11. maddesi ile ilgili içtihatlarında vurguladığı, demokratik bir toplumda çoğulculuk koşuluyla uzlaştırılması güç olan seçim barajının nüfusun önemli bir bölümünün parlamentoda temsil olanağından yoksun bırakılmaması gerektiği yönündeki klasik yaklaşımı bakımından eleştiriye açık olduğunu da belirtmek gerekir.¹⁹³

185 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 124 (Protokol'ün 3. maddesi, bölgesel olarak yapılanmış partilere, ülkenin geri kalan kısmında kazanılan oylardan bağımsız olarak mecliste temsil imkân sağlayan bir seçim sistemi benimseme yükümlülüğü getirmez. Ancak eğer bir seçim sistemi bu tür bölgesel partilerin mecliste temsil edilmesini önlemeyi amaçlıyorsa bu durum sorun oluşturabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır).

186 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 122.

187 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 121. Ayrıca, bkz., *Aziz/Kıbrıs*, B. No: 69949/01, 22/6/2004, § 28.

188 Özellikle, bkz., *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, Joint Dissenting Opinion of Judges Tulkens, Vajić, Jaeger ve Šikuta, § 6.

189 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 145.

190 Parlamenterler Meclisinin yaklaşımı için bkz., Parliamentary Assembly, *State of human rights and democracy in Europe*, Recommendation 1791(2007), adopted by the Assembly on 18 April 2007 (15th Sitting), §§ 52-53; Parliamentary Assembly, *Honouring of obligations and commitments by Turkey*, Resolutions 1380(2004), adopted by the Assembly on 22 June 2004 (19th Sitting); Parliamentary Assembly, *State of human rights and democracy in Europe*, Resolutions 1547(2007), adopted by the Assembly on 18 April 2007 (15th Sitting).

191 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, §§ 131-32.

192 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 129.

193 Bu konuda bkz., *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, Joint Dissenting Opinion of Judges Tulkens, Vajić, Jaeger ve Šikuta, § 2.

VII. Seçimlerin Yönetimi

Bir seçimin yönetilmesinin çeşitli yönleri de serbest seçim hakkı çerçevesinde gündeme gelebilmektedir. Mahkemenin birçok kararında, özgür seçimlerin (*free elections*), ifade özgürlüğünün (*freedom of expression*) ve özellikle siyasi tartışma özgürlüğünün (*the freedom of political debate*) bütün demokrasilerin temelini oluşturduğunu ifade ettiğini görmek mümkündür.¹⁹⁴ Yasama organının seçilmesinde halkın düşüncesini özgürce açıklama hakkı (*free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature*), aynı zamanda toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü ve dolaylı olarak demokrasinin doğru bir şekilde işlemesi için gerekli bir örgütlenme şekli olan siyasi parti kurma özgürlüğünü güvence altına alan Sözleşme'nin 11. maddesiyle de bağlantılıdır.

Bir ülkedeki halkın sahip olduğu fikir akımlarını temsil eden siyasi partilerin oluşturduğu rekabet ortamı olmadığı takdirde, halkın düşüncelerini özgürce ifade edebileceği düşünülemez. Siyasi partiler, sadece siyasi kurumlar içerisinde değil, aynı zamanda medya sayesinde bu fikir akımlarını yansıtırken demokratik toplum kavramının özünde yer alan siyasi tartışmaya önemli bir katkı sağlamaktadır.¹⁹⁵ Serbest seçim hakkına ilişkin birçok uygulamada olduğu gibi, Protokol'ün 3. Maddesinde devletlere, orantılı temsil sistemi veya tek ya da iki dereceli çoğunluk sistemi gibi, belirli bir seçim sistemini yürürlüğe koyma yükümlülüğü getirilmemiştir. AİHM, Sözleşmeciler Devletler'in, bu konudaki mevzuatlarının yere ve zamana göre değişebileceğini dikkate alarak bu konuda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁶ Protokol'ün 3. maddesi yönünden, bir ülkede tercih edilen sistem, en azından yasama organının seçiminde halkın kendi görüşlerini serbestçe ifade etmesini güvence altına alan koşulları sağladığı sürece, bir sistemde kabul edilemeyecek özellikler, diğer sistem bakımından kabul görülebilir.¹⁹⁷

Ancak diğer taraftan seçim sistemleri, bir yanda halkın görüşlerinin adil ve doğru bir şekilde yansıtılması diğer yandan ise yeterli düzeyde açık ve tutarlı bir siyasi iradenin ortaya çıkmasının sağlanması şeklinde birbiriyle pek kolay bağdaşmayan iki temel amacın yerine getirilmesine hizmet ederler. Protokol'ün 3. maddesinde yer alan “[y]asama organının seçimi için, halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda”¹⁹⁸ ifadesi, esas olarak tüm vatandaşlara oy ver-

194 Örneğin, bkz., *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 107.

195 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 107.

196 Doğru ve Nalbant, 2013, 824.

197 *Py/Fransa*, B. No: 66289/01, 11/1/2005, § 46.

198 Orijinal metin şöyledir: “... conditions which will ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature ...). Sözleşme'nin İngilizce orijinal metni için bkz., <http://>

me ve seçimlere katılma haklarını kullanırlarken eşit davranılması ilkesine de içkindir. Bununla birlikte, bu ilkedен tüm oyların seçimin sonuçları bağlamında aynı ağırlığı taşıması gerektiği veya tüm adayların eşit başarı şansına sahip olması gerektiği anlamı çıkılmamalıdır.¹⁹⁹

Halkın düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi koşulu, adayların seçilmesinde baskı uygulanmaması ve tercih sırasında seçmenlerin bir partiye ya da diğerine oy vermeye aşırı şekilde itilmemelerini gerektirir. Bu açıdan, aday ya da parti tercihlerini yaparken, seçmenler üzerinde hiçbir şekilde baskı uygulanmaz/kurulmamalıdır. Tercih (*choice*) kelimesi aynı zamanda, siyasi partilere, seçimlerde adaylarını makul bir çerçevede sunma fırsatı verilmesini de içermektedir.²⁰⁰

Devletin seçimlerden önce seçim çevrelerinin sınırlarını gözden geçirmemesi nedeniyle Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiği iddiasını içeren bir başvuruda AİHM, bu alanda devletlere tanınan takdir yetkisinin geniş olduğuna belirterek seçim çevresinin sınırların gözden geçirilmesinin, aceleyle getirilmeksizin ayrıntılı değerlendirmelerin ardından gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiş ve başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.²⁰¹ Mahkeme ayrıca, Protokol'ün 3. maddesinin, tüm siyasi partilere görsel ve işitsel medyada eşit süre yer verilmesi veya herhangi bir şekilde yer verilmesi hakkını içermediğini belirtmiştir.²⁰²

Devletlerin, seçimlerin serbest seçim hakkına saygı içinde düzenlenmesini sağlamak bakımından birtakım “pozitif yükümlülük”leri bulunmaktadır.²⁰³ Bu çerçevede AİHM, seçimlerin şeffaf bir şekilde işleyen ve siyasi manipülasyonlara karşı tarafsızlık ve bağımsızlığını koruyabilen bir organ tarafından yönetilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴ Ancak Avrupa Konseyine üye devletler arasında, bu organın çalışması ve üyelerinin belirlenmesine ilişkin genel bir uygulama mevcut değildir. Bu nedenle AİHM, yasama organının seçiminde halkın düşüncesini özgürce açıklama hakkına saygı gösterilmesi koşuluyla, seçimlerin yönetimi alanında devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu belirtmiştir.²⁰⁵

Mahkeme, serbest ve adil seçimler için bir ön koşul olarak seçmen kütüklerinin özenli tutulmasının ve sadece oy kullanma hakkından değil aynı zamanda aday olma hakkından da düzgün yararlanılmasının öne-

www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

199 *Yumak ve Sadak/Türkiye*, B. No: 10226/03, 30/1/2007, § 62.

200 *Yumak ve Sadak/Türkiye* [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008, § 108.

201 *Bompard/Fransa* (kk.) B. No: 44081/02, 4/4/2006.

202 *Purcell/İrlanda* (kk.), B. No: 15404/89, 16/4/1991.

203 Doğru ve Nalbant, 2013, 827.

204 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, § 101.

205 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, § 103.

mini vurgulamaktadır.²⁰⁶ Seçimlerin yeniden yapılmasından kısa bir süre önce, oy kullanmak için seçmen kayıt sistemine kayıt olma zorunluluğu getirilmesi Protokol'ün 3. maddesine aykırı bulunmamıştır. Konuyu inceleyen AİHM, *Georgian Labour Party/Gürcistan* kararında gerekçe olarak, her ne kadar diğer bazı ülkelerde seçimlerle ilgili kuralların yeni bir seçime gidilirken değiştirilmemesi gerektiği kabul edilse de²⁰⁷ davaya konu seçimlerin 2003 yılındaki başarısız seçimlerden çok kısa bir süre sonra ilan edilmiş olması ve devrim sonrasında ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum gibi şartlar göz önünde tutulduğunda, sistemdeki değişikliklerin geç yapılmasının kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸

Aynı davada ikinci olarak, seçim komisyonlarının üyelerinin çoğunluğunun başkan tarafından atanması nedeniyle siyasi etki altında olduğu yönündeki iddiayı inceleyen AİHM, bağımsız, tarafsız ve şeffaf bir seçim yönetiminin önemini vurguladıktan sonra,²⁰⁹ seçim komisyonlarının seçimlere fiilen hile karıştırdığının kanıtlanamaması nedeniyle Protokol'ün 3. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Kararda son olarak, kayıtlı seçmenlerin (ülkedeki seçmen sayısının yüzde 2,5'i) oy kullanma hakkından yoksun bırakılması konusunu incelenmiştir. AİHM, herhangi bir kategorinin veya grubun nüfusun genelinden dışlanmasının genel oy ilkesine ve yasama organının demokratik meşruiyetine zarar vermemesi gerektiğini,²¹⁰ kullanılmayan oyların aday olma hakkına tesir etme olasılığının açık olduğunu, başvuru partinin oy kullanmaktan yoksun bırakılan seçmenler eğer oy kullanmış olsalardı seçimleri kazanma şansı olduğunu kanıtlaması gerektiğini²¹¹ belirterek, bu yönü itibarıyla Protokol'ün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkemeye göre, genel seçimlerde söz konusu seçmenlerin temelde keyfi ve hukukun üstünlüğüne aykırı bir biçimde oy kullanamaması sonucunda Protokolün 3. maddesi

206 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, §§ 82-83.

207 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, § 88.

208 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, §§ 89-93, in fine.

209 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, §§ 100-101.

210 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, §§ 119 ve 123. AİHM'ye göre, genel oy hakkı ilkesinden herhangi bir şekilde ayrılma, seçim yasalarının ve seçilmiş olan yasama meclisinin demokratik geçerliliğini zayıflatma riski taşır. Bir grubun veya genel bir halk kategorisinin bu haktan yoksun bırakılması halinde, bu durum Protokol'ün 3. maddesinin temelini oluşturan amaçlarla bağdaşır olmak zorundadır (*Aziz/Kıbrıs*, B. No: 69949/01, 22/6/2004, § 29). Benzer şekilde, halkın kanaatinin serbestçe ve demokratik bir şekilde ifade edilmiş olması halinde, seçim sisteminin düzenlenmesine dair sonradan yapılacak bir değişiklik, demokratik düzen açısından zorlayıcı nedenlerin mevcudiyeti ihtimali dışında kabul edilemez (*Lykourazos/Yunanistan*, B. No: 33554/03, 15/6/2006, § 52). Her türlü genel oy ilkesinin ihlali, seçilen yasama organını ve kendisi tarafından verilen bir kararlar kanunların demokratik meşruiyetini "baltalama" riski taşımaktadır. Herhangi bir toplumun veya grubun dışlanması, sonuç olarak Protokol'ün 3. maddesinde öngörülen ilkelerle uyumlaştırılmalıdır (*Kovatch/Ukrayna*, B. No: 39424/02, 7/2/2008, § 50).

211 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, §§ 120-21.

esaslı bir biçimde ihlal edilmiştir.²¹²

Seçimlerde usulsüzlük yapıldığı yönündeki iddialar da AİHM önünde inceleme konusu yapılmıştır. Mahkeme, *Namat Aliyev/Azərbaycan* davasında, parlamento seçimlerinde seçim kanununa yönelik bazı çok ciddi usulsüzlükler yapıldığı, seçim bölgesindeki seçmenlerin gerçek eğilimini belirlemenin mümkün olmadığı ve serbest seçimlerde aday olma hakkının ihlal edildiği iddialarını incelemiştir. AİHM, bir adayın seçimlerde usulsüzlük olduğu yönünde savunulabilir bir şikâyeti varsa, bu şikâyetini sunabileceği bir yolun ilgili ülkenin hukuk sisteminde mevcut olması gerektiğini belirtmiştir. Seçim hakları konusunda bireysel şikâyetlerin etkili bir şekilde inceleneceği ulusal bir sistemin varlığı serbest ve adil seçimler için temel güvencelerden biridir. Bu tür bir sistem, oy verme ve aday olma hakkının etkili kullanımını sağlaması, seçim sürecinde devlete olan güveni koruması ve devletin, Protokolün 3. maddesinden doğan pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi bakımından önem taşır. Gerçekten de, bütün seçim süreci boyunca demokratik seçimleri etkileyen olayları incelemekle görevli etkili bir ulusal mercii bulunmaması durumunda, devletin, Protokolün 3. maddesinde güvence altına alınan haklardan doğan yükümlülüğü anlamsız hale gelecektir.²¹³

VIII. Siyasal Partilere Yapılan Devlet Yardımları ve Partilerin Medyadan Yararlandırılması

Seçimlerin yönetimi ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir diğer konu da partilere yapılan devlet/finansal yardımlar ve partilerin basından yararlandırılması hususlarıdır. Devlet yardımlarının uygulandığı ülkelere göre farklılık gösteren bazı kriterleri bulunmaktadır. Devletten finansal yardım alabilmek için, bir önceki parlamento seçimlerinde yüzde yedi oy alma şartının öngörüldüğü, ancak bu oy oranı koşulunu karşılayamayan bir partinin şikâyetlerinin incelendiği *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye* davasında Mahkeme, Protokol'ün 3. maddesi ile birlikte eşitlik ilkesinin ihlali iddiasını incelemiştir. Başvurucu parti, hazine yardımıyla yararlanmaması nedeniyle, bu yardımdan yararlanan partilere oranla görüşlerini halka ulaştırmak açısından dezavantajlı konuda olduğunu iddia etmiştir. Devletçe siyasal partilere finansal yardım yapılması, partilerin özel bağışçılara aşırı derecede bağımlılıktan (*excessive reliance by parties on private donors*) korunmasını amaçlamaktadır.²¹⁴ Avrupa Konseyine üye devletlerde finansal yardım konusunda “tam eşitlik” (*strictly equal*) veya “adil dağılım” (*equitable distribution*) şeklinde iki tür uygulama bulunmak-

212 *Georgian Labour Party/Gürcistan*, B. No: 9103/04, 8/7/2008, § 141.

213 *Namat Aliyev/Azərbaycan*, B. No: 18705/06, 8/4/2010, § 81. Ayrıca, bkz., Leach, 2011, 435.

214 *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye*, B. No: 7819/03, 10/5/2012, § 37.

tadır.²¹⁵ Bununla beraber bütün bu ülkelerde aday sayısındaki hızlı çoğalmayı (*proliferation of candidates*) engellemek için genellikle her zaman bir asgari seçmen desteği oranı belirlendiği görülmektedir. Ancak belirlenen asgari seçmen oranının ne olduğu konusunda devletlerarasında uygulama birliğinin bulunmadığını da belirtmek gerekir.

Siyasi partilere mali yardım için belli bir oran belirlenmesi, çoğulcu luğun korunarak adayların orantısız çoğalmasını önlemek şeklindeki bir meşru amaca hizmet etmektedir.²¹⁶ Türkiye’de kabul edilen asgari oy oranı, Avrupa ülkeleri arasındaki en yüksek oran olmakla birlikte,²¹⁷ bu miktar devlet yardımında bir tekel oluşmasına yol açmamış ve birçok parti bu yardımdan yararlanabilmiştir.²¹⁸ Mahkeme, *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye* davasında başvuru partinin geçmiş seçimlerde elde ettiği oy miktarının yüzde yedinin çok altında olduğuna ve bu oy oranı ile diğer birçok Avrupa ülkesinde de devlet yardımına hak kazanamadığına dikkat çekerek,²¹⁹ Türkiye’de devletin siyasi partileri desteklemek için birçok başka tedbir aldığını ve başvuru partinin de bunlardan yararlandığını vurgulamış ve Sözleşme’nin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

Siyasi partilerin, ülkelerin kendi özelliklerine göre değişmekle birlikte, seçim kampanyaları kapsamında medyadan yararlanması konusunda yapılan bazı başvurular da Mahkemece incelenmiştir. Ülkenin önde gelen beş ulusal televizyon kanalında kendilerine eşit yer verilmemiş olması nedeniyle seçimlerin serbest biçimde yapılmadığı yönündeki iddialar Mahkemece *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya* davasında değerlendirilmiştir. Mahkeme, başvuruçuların bu şikâyetlerinin ulusal yüksek mahkeme tarafından incelendiğini ve bu mahkemenin başvuruçuların iddialarını kanıtlayamadıkları sonucuna vardığını belirtmiştir. Kendisine sunulan tüm kanıtları değerlendiren AİHM, ulusal mahkemenin vardığı sonucun “keyfi” ya da “açıkça makul” olmadığını (*arbitrary or manifestly unreasonable*) ileri sürülemeyeceğini kabul etmiştir.²²⁰ Bu nedenle Mahkeme, başvuruçuların bu yöndeki iddialarını, yeterince kanıtlayamadıkları gerekçesiyle reddetmiştir.

Ancak Mahkeme başvuruçuların şikâyetlerini Protokol’ün 3. maddesinde öngörülen devletin pozitif yükümlülükleri açısından da incelemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Devletin, seçimlerin özgürlüğü konusun-

215 *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye*, B. No: 7819/03, 10/5/2012, § 38.

216 *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye*, B. No: 7819/03, 10/5/2012, § 42.

217 *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye*, B. No: 7819/03, 10/5/2012, §§ 40 ve 43.

218 *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye*, B. No: 7819/03, 10/5/2012, § 44.

219 *Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye*, B. No: 7819/03, 10/5/2012, § 45.

220 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 116.

da “pozitif”²²¹ ve “negatif”²²² yükümlülükleri bulunmaktadır. AİHM’ye göre Protokol’ün 3. maddesi bağlamında devletin, diğer birçok medeni ve siyasi haklarda olduğu gibi, sadece bir şey yapmaktan kaçınma ya da müdahalede bulunmama şeklinde negatif yükümlülüğü değil, aynı zamanda “demokratik seçimler örgütleme” şeklinde pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır.²²³

Mahkeme, seçimlerde medyanın rolü söz konusu olduğunda, devletin dengeleyici ve serbest seçimlerle uyumlu bir görevi olup olmadığını sorguladığı somut başvuruda ilk olarak, devletin, kişilerin seçimlerin medya tarafından manipüle edildiği yönündeki şikâyetlerini inceleyecek etkili bir yol kurma şeklinde bir usul yükümlülüğü (*positive obligations of a procedural character*) bulunduğunu vurgulamıştır.²²⁴ Sonuçta Mahkeme, davalı devletin, muhalefette olan siyasi parti ve adaylarına Rusya televizyonlarında yer verildiğini, Rus medyasının bağımsızlığını sağlamak için tedbirler aldığını, uygulamada partiler arasında ekranı kullanmaları konusunda gerçek bir eşitlik bulunmasa da tüm kanıtların değerlendirilmesi neticesinde ve devletin bu alandaki takdir yetkisi de dikkate alındığında Protokol’ün 3. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

Protokolün 3. maddesi, etkili bir siyasal demokrasinin temel ilkelerindedir (*principle of an effective political democracy*).²²⁵ Protokol’ün 3. maddesinde yer alan yasama organının seçiminde halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda ibaresi,²²⁶ Sözleşme’nin 10. maddesinde korunan ifade özgürlüğünden ayrı olarak, esas itibarıyla bütün vatandaşların seçme ve seçilme haklarını kullanırken eşit muamele görme ilkesini (*the principle of equality of treatment*) ortaya koymaktadır.²²⁷ Venedik Komisyonuna göre de seçimlerde farklı siyasi partiler ve adaylara kamu makamlarının tarafsız davranması ve özellikle seçim kampanyası ve medyadan yararlanma bakımından “fırsat eşitliği” (*equality of opportunity*) ilkesine uyulması gerekmektedir.²²⁸

Yürürlükte olan yasa ve usullerin, muhalefetin televizyon erişimlerine

221 Bkz., *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, §§ 123-28, in fine.

222 Bkz., *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 123.

223 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 123.

224 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 124.

225 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 107.

226 Bkz., *Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika*, B. No: 9267/81, 2/3/1987, § 54.

227 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 107.

228 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 108. Bu konuda özellikle bkz., European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *The Code of Good Practice*, adopted by the at its 51st (Guidelines) and 52nd (Report) sessions on 5-6/7/2002 and 18-19/10/2002, Opinion no. 190/2002, CDL-AD (2002) 23 rev.

dair asgari süreleri güvence altına alması ve devlet medyasının (*state sponsored broadcasters*) tarafsız olması gerekmektedir.²²⁹ Bu ilkeler çerçevesinde yapılan değerlendirme sonucunda AİHM *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya* davasında ekrana çıkma konusunda eşitlik sağlanmamış olsa da, bu durum, seçimlerin Sözleşme anlamında “serbest” olmadığı sonucuna varacak düzeye ulaşmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme ayrıca, devletin denetlediği medya üzerinde farklı siyasi parti ve adaylara eşit ve tarafsız davranması gerektiği konusunda ise, başvuruçuların hükümet yanlısı bir medya oluşturularak seçimlerin manipüle edildiği yönündeki iddialarını kanıtlayamadığı sonucuna ulaşmıştır.²³⁰

AİHM, benzer iddiaları, bağımsız adaylara devlet televizyonunda propaganda yapma imkânı tanınmaması yönündeki şikâyetleri içeren *Oran/Türkiye* kararında incelemiştir. Mahkemeye göre Protokol’ün 3. maddesi devletlerin kitle iletişim araçlarında yasal düzenlemelerle politik programlar koymasını engelleyici nitelikte yorumlanamaz. Ancak burada önemli olan Sözleşme bağlamında haklılaştırılmadıkça bir grubun diğerine göre farklı muameleye tabi tutulmamasıdır. Mahkeme, TRT’de sadece siyasi partilerin propaganda hakkının bulunduğunu, sadece siyasal partilerin iktidara gelerek ülkenin tamamı üzerinde vaat ettikleri ya da uyguladıkları politikalar ile etkili olma imkânına sahip olduklarını, siyasi partilerin bütün seçim çevrelerinde etkin ve toplum tabakalarının tamamına yönelik projeler üretebildiklerini, oysa bağımsız adayların tek bir seçim çevresinde etkili olduklarını ve bağlantısız bağımsız adaylarla siyasi partilerin ülke sisteminin bütünü üzerinde benzer etkiler meydana getirmedeğini tespit etmiştir.²³¹

Somut olayda AİHM, başvuruçunun bir partiye bağlı olmadan bağımsız aday olduğunu, bağımsız adayların siyasi partilerle karşılaştırılabilir durumda olmadıklarını,²³² ayrıca Avrupa Konseyine üye ülkelerin kendi koşullarını dikkate alarak farklı seçim sistemleri benimsediklerini, başvuruçunun diğer bağımsız adaylar gibi kendi seçim çevresinde propaganda yapma imkânı bulunduğunu, diğer bağımsız adayların kullandığı bütün vasıtaları da kullanma imkânına sahip olduğunu, oysa TRT’nin tüm ülkede yayın yapan bir kamu kanalı olduğunu belirterek,²³³ sınırlamanın makul ve nesnel gerekçelere dayandığını ve hakka ölçüsüz bir müdahalenin oluşmadığı kanaatine varmıştır.

229 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 126.

230 *Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya*, B. No: 29400/05, 19/6/2012, § 115.

231 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 80.

232 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 81.

233 *Oran/Türkiye*, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014, § 83.

Sonuç

AIHM'nin serbest seçim hakkının yorumuna ilişkin konularda temkinli davrandığını ve bu hususu içtihatlarına da yansıttığını görmek mümkündür. Konseye üye devletlere tanınan geniş takdir yetkisi ve Sözleşme'nin 8. ilâ 11. maddelerinde yer alan haklarla karşılaştırıldığında daha zayıf bir denetim biçiminin kabul edilmiş olması da bu durumu teyit etmektedir.

Mahkeme serbest seçim hakkının bireyler ve Sözleşme düzeni açısından taşıdığı önemi birçok kararında ifade etmiştir. Bununla birlikte AIHM'nin serbest seçim hakkına ilişkin verdiği kararlardaki yaklaşımının eleştirildiğini de görmekteyiz. Bu eleştiriler, Mahkemenin söz konusu hakla ilgili içtihatlarında sıklıkla kullandığı orantılılık denetimi konusunda yoğunlaşmaktadır. Orantılılık konusunda bir tartıma giden Mahkemenin, Protokol'ün 3. maddesinin temel amacının ne olduğu ve şikâyet konusu yapılan yasaların amaçlarıyla Protokol'ün 3. maddesinin temel amacının nasıl bağdaştırılacağına cevabı şu ana kadar ortaya koyduğu içtihatlarda açıklanmamıştır. Mahkemenin, üzerinde daha fazla düşünmeden, yasalardaki amaçların neredeyse otomatik olarak meşru olduğunu varsayması da ayrı bir eleştiri konusudur.

AIHM içtihatları bakımından, oy kullanma hakkından yoksun bırakılma konusu, serbest seçim hakkı açısından büyük bir önem taşımaktadır. Mahkeme, oy kullanma hakkından yoksun bırakılma konusunda verdiği kararlarında, bu hakkın kaybedilmesinin haklı bir gerekçeye dayandırmasının önemini belirtmiştir. Buna karşın aday olma hakkı ile ilgili sadece oldukça temel nitelikte sayılabilecek standartlar ortaya koymakla yetinmiştir.

Mahkemenin, Protokol'ün 3. maddesi çerçevesinde ortaya koyduğu standartların oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. Bu tutumun altında yatan neden Mahkemenin açık veya örtülü meşruiyetinin sınırlarını aşmaması ve halkın kendisi için kurduğu anayasal düzen konusunda halkın yerine karar vermemesi gerektiği düşüncesinin bulunduğu söylenebilir. Bir yandan insan haklarının diğer yandan ulusal anayasal düzenin önemli bir unsuru olmaları bakımından Protokol'ün 3. maddesi kapsamındaki haklar, hukuksal bakımdan içinden çıkılması güç bir ikileme neden olabilmektedirler.

Protokol'ün 3. maddesi ile ilgili içtihatlarında demokrasinin ne olduğuna dair güçlü bir yaklaşım ortaya koymadığı ve bu yaklaşımı dile getirmediği için eleştirilere maruz kalan Mahkemenin önümüzdeki süreçte önüne gelecek başvurularda bu konudaki yaklaşımının ne olacağı konusu büyük önem taşıyacaktır.

Serbest Seçim Hakkına İlişkin AİHM İçtihatları Özet Tablosu

Oy kullanma hakkı		
<i>Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/ Yunanistan</i> [BD] B. No: 42202/07	15/3/2012	Yurtdışında yaşayan vatandaşların oy kullanma hakkı
<i>Scoppola/İtalya</i> (no.3) B. No: 126/05	22/5/2012	Mahkûmların oy kullanma hakkı (Cinayetten aldığı ömür boyu hapis cezasıyla bağlantılı olarak kendisine verilen memuriyet yasağının, oy kullanma hakkının tamamen kaybına yol açması)
<i>Hirst/Birleşik Krallık</i> (no.2) B. No: 74025/01	6/10/2005	Mahkûmların oy kullanma hakkı
<i>Greens ve M.T./Birleşik Krallık</i> [BD] B. No: 60041/08 ve 60054/08	23/11/2010	Mahkûmların oy kullanma hakkı
<i>Alajos Kiss/Macaristan</i> B. No: 38832/06	20/5/2010	Koruma altına alınan kişilerin oy kullanma hakkı
<i>Aziz/Kıbrıs</i> B. No: 699949/01	22/6/2004	Kişinin ulusal kökeni nedeniyle oy kullanma hakkının kısıtlanması
Seçilme yeterliliği		
<i>Podkolzina/Letonya</i> B. No: 46727/99	09/4/2002	Resmi seçilme yeterliliği koşulları (Letonca seviyesinin yeterli bulunmadığı gerekçesiyle adaylığın iptali)
<i>Krasnov ve Skuratov/ Rusya</i> B. No: 17864/04 ve 21396/04	19/7/2007	Resmi seçilme yeterliliği koşulları (Yanlış bilgi verme ve ikinci başvuru Komünist Partiye üye olması)
<i>Sukhovetskyi/Ukrayna</i> B. No: 13716/02	28/3/2011	Adaylık için harç yatırılması koşulu

<i>Ždanoka /Letonya</i> [BD] B. No: 58278/00	16/3/2006	Önceki tavır ve davranışlar veya mensubiyetler nedeniyle menedilme
<i>Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya</i> B. No: 25803/04	30/6/2009	Önceki tavır ve davranışlar veya mensubiyetler nedeniyle menedilme
<i>Etxebarria ve Diğerleri/İspanya</i> B. No: 35579/03	30/6/2009	Önceki tavır ve davranışlar veya mensubiyetler nedeniyle menedilme
<i>Henrritarren Zerrendal/İspanya</i> B. No: 43518/04	30/6/2009	Önceki tavır ve davranışlar veya mensubiyetler nedeniyle menedilme
<i>Demokratik Toplum Partisi/Türkiye</i> (kk.) B. No: 3840/10 vd.	13/12/2011	Bir siyasi partinin kapatılması
<i>Paksas/Litvanya</i> [BD] B. No: 34932/04	06/1/2011	Milletvekilliğinin iptali konusu
<i>Sejdic ve Finci/Bosna Hersek</i> [BD] B. No: 27996/06 ve 34836/06	22/12/2009	Kişinin ulusal kökeni nedeniyle adaylıktan menedilmesi
<i>Tănase/Moldova</i> [BD] B. No: 7/08	27/4/2010	Çifte vatandaşlığı bulunan Moldova vatandaşı milletvekillerinden seçildikten sonra diğer ülkelerin vatandaşlıklarından feragat etmeyenlerin vekillerinin geçersiz sayılması
Seçim usulsüzlükleri		
<i>Kovach/Ukrayna</i> B. No: 39424/02	07/2/2008	Başta oylamanın iptali ve oyların yeniden sayımı olmak üzere seçim bölgesinde oy sayımı işleminin adil olmadığı

<i>Namat Aliyev/Azerbaycan</i> B. No: 18705/06	08/4/2010	Parlamento seçimlerinde adaylığını koyduğu bölgede seçim gününde seçim kanununa yönelik bazı çok ciddi ihlaller yaşandığı ve usulsüzlükler yapıldığı, seçim bölgesindeki seçmenin gerçek eğilimini belirlemenin mümkün olmadığı
Seçim sistemleri		
<i>Yumak ve Sadak/ Türkiye</i> [BD] B. No: 10226/03	08/7/2008	Parlamento seçimlerinde uygulanan %10'luk seçim barajının, bireyleri yasama organını tayin etmede fikirlerini özgür biçimde ifade etmekten alıkoyması
<i>Grosaru/Romanya</i> B. No: 78039/01	02/3/2010	Azınlık için ayrılan kontenjandan adaylık
<i>Saccomanno ve Diğerleri/ İtalya (kk.)</i> B. No: 11583/08	13/3/2012	Kapalı liste sistemi
<i>Özgürlük ve Dayanışma Partisi Davası/Türkiye</i> B. No: 7819/03	10/5/2012	Siyasal partilere sağlanan doğrudan kamu mali desteğinin asgari temsil oranına ulaşamaması
<i>Russian Conservative Party of Entrepreneurs/ Rusya</i> B. No: 29400/05	19/6/2012	Seçim kampanyalarına önde gelen televizyon kanallarında eşit yer verilmemesi
<i>Timurhan/Türkiye (kk.)</i> B. No: 28882/07	16/12/2014	Bir seçmen olarak siyasi partilere oy vermesine imkân tanınmasına rağmen adayların isimlerini öğrenme veya bağımsız bir adaya oy verme olanağı vermemesi
<i>Oran/Türkiye</i> B. No: 28881/07 ve 37920/07	15/4/2014	Bağımsız vekil adayına yurt dışından oy verilememesi ve medyadan yararlandırılmama

KAYNAKLAR

Akbulut, Olgun. (2013). Serbest Seçim Hakkı. İçinde Sibel İnceoğlu (Ed.), İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa (543-55). Ankara: Şen Matbaa.

Doğru, Osman ve Atilla Nalbant. (2013). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar [Council of Europe, Yüksel Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Güçlendirilmesi Ortak Projesi], cilt II. Ankara: Şen Matbaa.

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), The Code of Good Practice, adopted by the at its 51st (Guidelines) and 52nd (Report) sessions on 5-6/7/2002 and 18-19/10/2002, Opinion no. 190/2002, CDL-AD (2002) 23 rev.

Gözübüyük, Şeref ve Feyyaz Gölcüklü. (2009). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi (8. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi.

Harris, David, Michael O'Boyle, Ed Bates ve Carla Buckley. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, [Council of Europe, Yüksel Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Güçlendirilmesi Ortak Projesi] (1. Baskı). Ankara: Şen Matbaa.

Leach, Philip. (2011). Taking a Case to the European Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press.

Lécuyer, Yannick. (2014). The right to free elections. Council of Europe Publishing.

Mowbray, Alastair R. (2007). Cases and Materials on the European Convention on Human Rights. Oxford: Oxford University Press.

O'Boyle, Michael. (2010). Electoral Disputes and the ECHR: an overview, Science and Technique of Democracy the Cancellation of Election Results (no.4) (39-57). Council of Europe Publishing.

Parliamentary Assembly, Code of Good Practice in Electoral Matters, Resolution 1320(2003), adopted by the Parliamentary Assembly on 30/1/2003.

Parliamentary Assembly, Honouring of obligations and commitments by Turkey, Resolutions 1380(2004), adopted by the Assembly on 22 June 2004 (19th Sitting).

Parliamentary Assembly, State of human rights and democracy in Europe, Recommendation 1791(2007), adopted by the Assembly on 18 April 2007 (15th Sitting).

Parliamentary Assembly, State of human rights and democracy in Europe, Resolutions 1547(2007), adopted by the Assembly on 18 April 2007 (15th Sitting).

Reid, Karen. (2012). *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights* (4th ed.). UK: Sweet & Maxwell.

Roca, Javier Garcia. (2012). *From States' International Commitment to Organise Free Elections to the Citizens' Right to Vote and Stand for Election*. İçinde Javier Garcia Roca ve Pablo Santolaya (Eds.), *Europe for Rights: A Compendium of the Convention of Human Rights* (579-607). Leiden, Boston: Martinus Publishers.

Rudolf, Beate. (1999). *European Convention on Human Rights - right to free elections applicable to European Parliament elections - states' responsibility for human rights violations within the supra-national organization framework*. *American Journal of International Law*, 93(3), 682-85.

Şirin, Tolga. (2011). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Göre Serbest Seçim Hakkı*. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17(1-2), 283-348.

White, Robin C. A., Clara Ovey ve Francis Geoffrey Jacobs. (2010). *Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.

AİHM İçtihatları

A.D.Q./Belçika, B. No: 1023/61, 18/9/1961.

Āadamsons/Letonya, B. No: 3669/03, 24/6/2008.

Ahmed ve Diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 22954/93, 2/9/1998.

Alajons Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06, 20/05/2010.

Andrejeva/Letonya [BD], B. No: 55707/00, 18/2/2009.

Aziz/Kıbrıs, B. No: 69949/01, 22/6/2004.

Bompard/Fransa (kk.) B. No: 44081/02, 4/4/2006.

Booth-Clibborn ve Diğerleri/Birleşik Krallık (kk.), B. No: 11391/85, 5/7/1985.

Bowman/Birleşik Krallık [BD], B. No: 24839/94, 19/2/1998.

Cherepkov/Rusya (kk.), B. No: 51501/99, 25/1/2000.

- Chiumiento/İtalya, B. No: 3649/02, 29/6/2006
- Clerfayt, Legros ve Alii/Belçika (kk.), B. No: 10650/83, 17/5/1985.
- Communist Party of Russia ve Diğerleri/Rusya, B. No: 29400/05, 19/6/2012.
- Doyle/Birleşik Krallık (kk.), B. No: 30158/06, 6/2/2007.
- Etzeberria ve Diğerleri/İspanya, B. No: 35579/03 vd., 30/6/2009.
- Federacion Nacionalista Canaria/İspanya (kk.), B. No: 56618/00, 7/6/2001.
- Georgian Labour Party/Gürcistan, B. No: 9103/04, 8/7/2008.
- Gitonas ve Diğerleri/Yunanistan, B. No: 18747/91 vd., 1/7/1997.
- Golder/Birleşik Krallık, B. No: 4451/70, 21/2/1975.
- Gorizdra/Gürcistan (kk.), B. No: 53180/99, 2/7/2002.
- Greens ve M.T./Birleşik Krallık, B. No: 60041/08, 23/11/2010.
- Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya, B. No: 25803/04 ve 25817/04, 30/6/2009.
- Herritaren Zerrenda/İspanya, B. No: 43518/04, 30/6/2009.
- Hilbe/Lihtenştayn (kk.), B. No: 31981/96, 7/9/1999.
- Hirst/Birleşik Krallık (no.2) [BD], B. No: 74025/01, 6/10/2005.
- Ilıcak/Türkiye, B. No: 15394/02, 5/4/2007.
- Kavakçı/Türkiye, B. No: 71907/01, 5/4/2007.
- Kovatch/Ukrayna, B. No: 39424/02, 7/2/2008.
- Krasnov ve Skuratov/Rusya, B. No: 17864/04 ve 21396/04, 19/7/2007.
- La Frazia/İtalya, B. No: 3653/02, 29/6/2006.
- Liberal Party, R. ve P./Birleşik Krallık (kk.), B. No: 8765/79, 18/12/1980.
- Lingens/Avusturya, B. No: 9815/82, 8/7/1986.
- Lithgow ve Diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 9006/80, vd., 8/7/1986.
- Lykourezos/Yunanistan, B. No: 33554/03, 15/6/2006.
- Malarde/Fransa (kk.), B. No: 6813/99, 5/9/2000.
- Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, B. No: 9267/81, 2/3/1987.
- Matthews/Birleşik Krallık [BD], B. No: 24833/94, 18/02/1999.

- Melnychenko/Ukrayna, B. No: 17707/02, 19/10/2004.
Mohin ve Clerfayt/Belçika, B. No: 9267/81, 2/3/1987.
Mółka/Polonya (kk.), B. No: 56550/00, 11/4/2006.
Namat Aliyev/Azerbaycan, B. No: 18705/06, 8/4/2010.
Nurminen ve Diğerleri/Finlandiya (kk.), B. No: 27881/95, 26/2/1997.
Oran/Türkiye, B. No: 28881/07 ve 37920/07, 15/4/2014.
Özgürlük ve Dayanışma Partisi/Türkiye, B. No: 7819/03, 10/5/2012.
Paksas/Litvanya [BD], B. No: 34932/04, 6/1/2011.
Pierre-Bloch/Fransa, B. No: 24194/94, 21/10/1997.
Podkolzina/Letonya, B. No: 46726/99, 9/4/2002.
Purcell/İrlanda (kk.), B. No: 15404/89, 16/4/1991.
Py/Fransa, B. No: 66289/01, 11/1/2005.
Refah Partisi/Türkiye [BD], B. No: 41340/98 vd., 13/2/2003.
Russian Conservative Party of Entrepreneurs/Rusya, B. No: 55066/00 ve 55638/00, 11/1/2007.
Sadak ve Diğerleri (no.2), B. No: 25144/94, 26149/95 ve 26150/95, 11/6/2002.
Scoppola/İtalya (no.3) [BD], B. No: 126/05, 22/5/2012.
Sejdić ve Finci Bosna Hersek [BD], B. No: 27996/06 ve 34836/06, 22/12/2009.
Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09, 7/5/2013.
Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan [BD], B. No: 42202/07, 15/3/2012.
Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07, 17/9/2013.
Sukhovetsky/Ukrayna, B. No: 13716/02, 28/3/2006.
Tănase/Moldova [BD], B. No: 7/08, 27/4/2010.
Uçar ve Diğerleri/Türkiye (kk.), B. No: 4692/09, 24/6/2014.
Vito Sante Santoro/İtalya, B. No: 36681/97, 1/7/2004.
Yumak ve Sadak/Türkiye [BD], B. No: 10226/03, 8/7/2008.
Ždanoka/Letonya [BD], B. No: 58278/00, 16/3/2006.